

NEMATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA U TRILJSKOM KRAJU

Tomić, Nevia

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:024556>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-14**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

NEVIA TOMIĆ

**NEMATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA U TRILJSKOM
KRAJU**

DIPLOMSKI RAD

SPLIT, 2018.

Odsjek za *Hrvatski jezik i književnost*

Hrvatski jezik i književnost

Kolegij: *Hrvatska tradicijska kultura u europskom kontekstu*

NEMATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA U TRILJSKOM KRAJU

Studentica:

Nevia Tomić

Mentor:

prof. dr. sc. Marko Dragić

Split, 2018. godine

Diplomski je rad obranjen _____ u Splitu pred povjerenstvom:

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja _____, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja magistra/magistrice _____, izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, _____

Potpis

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOG DJELA

kojom ja _____, kao autor/ica diplomskog rada dajem suglasnost Filozofskom fakultetu u Splitu, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom

koristi na način da ga, u svrhu stavljanja na raspolaganje javnosti, kao cjeloviti tekst ili u skraćenom obliku trajno objavi u javnoj dostupni repozitorij Filozofskog fakulteta u Splitu, Sveučilišne knjižnice Sveučilišta u Splitu te Nacionalne i sveučilišne knjižnice, a sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom.

Korištenje diplomskog rada na navedeni način ustupam bez naknade.

Split, _____

Potpis

SADRŽAJ

1. UVOD	8
2. HRVATSKA USMENA KNJIŽEVNOST	11
2.1. Usmena epska poezija	12
2.1.1. Ženidba Janković Stojana	13
2.1.2. Opsada Sinja 1715. godine.....	23
3. USMENA LIRSKA POEZIJA	26
3.1. Usmene lirske ljubavne pjesme	26
3.2. Rera.....	31
4. VJERSKA USMENA LIRIKA	34
4.1. Molitve.....	34
4.2. Prenja	37
5. CRKVENO-PUČKA BAŠTINA	39
5.1. Svi sveti i Dušni dan	40
5.2. Sveta Katarina	41
5.3. Advent.....	41
5.3.1. Sveta Barbara	42
5.3.2. Sveti Nikola	43
5.3.3. Bezgrješno začće blažene Djevice Marije.....	45
5.3.4. Sveta Lucija.....	45
5.3.5. Badnjak	46
5.4. Božić.....	47
5.4.1. Sveti Stjepan i Sveti Ivan Apostol.....	48
5.4.2. Silvestrovo	48
5.4.3. Sveta tri kralja.....	49
5.5. Poklade	49
5.6. Korizma i Veliki tjedan.....	50
5.7. Sveti Juraj	52
5.8. Sveti Marko	57
5.9. Sveti Ivan Krstitelj	58
5.10. Sveti Mihovil	58
6. NEKADAŠNJI ŽIVOT	59
6.1. Običaji i nošnje	60
6.2. Rođenje djeteta	61

6.3. Ženidba	61
6.4. Smrt i pokop	62
7. ZAKLJUČAK	63
IZVORI	65
<i>Vlastiti terenski zapisi</i>	65
<i>Popis kazivača</i>	65
LITERATURA	65
Sažetak	69
Summary	70

1. UVOD

Tradicija je kulturno naslijeđe koje se prenosi s generacije na generaciju unutar homogene ljudske zajednice. Pod tradiciju se podrazumijeva neprekidan i dugotrajan način ponašanja oblikovan geografsko klimatskim čimbenicima, poviješću, vjerom i kontekstom, a tradicijska kultura predstavlja usmenu predaju kulturno vrijednog stvaralaštva. Nematerijalna kulturna baština kao pojam obuhvaća prakse, predstave, izraze, znanje, vještine, kao i instrumente, predmete, ruketvorine i kulturne prostore koji su povezani s tim, koje zajednice, skupine i, u nekim slučajevima pojedinci, prihvaćaju kao dio svoje kulturne baštine. Ta nematerijalna kulturna baština zajednicama i skupinama kroz generacije stalno iznova pruža osjećaj identiteta i kontinuiteta te tako promiče poštovanje za kulturnu raznolikost i ljudsku kreativnost. Opća skupština UNESCO-a 17. listopada 2003. godine usvojila je *Konvenciju o zaštiti nematerijalne kulturne baštine*¹ kao krovni instrument o pitanju nematerijalne baštine. Članak 2 Konvencije definira ovaj vid kulture na sljedeći način: *Nematerijalna kulturna baština*, kako je definirana u stavku 1., manifestira se, među ostalim, u sljedećim područjima:

- (a) „usmena predaja i izričaji, uključujući jezik kao sredstvo komunikacije nematerijalne kulturne baštine;
- (b) izvedbene umjetnosti;
- (c) običaji, obredi i svečanosti;
- (d) znanje i vještine vezani uz prirodu i svemir;
- (e) tradicijski obrti“.²

Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara koji je Sabor Republike Hrvatske usvojio 1999. godine u sebi već sadrži termin *nematerijalno kulturno dobro* koje je definirano na sljedeći način: „Nematerijalno kulturno dobro mogu biti razni oblici i pojave duhovnog stvaralaštva što se prenose predajom ili na drugi način, a osobito:

- (a) jezik, dijalekti, govori i toponimika te usmena književnost svih vrsta,
- (b) folklorno stvaralaštvo u području glazbe, plesa, predaja, igara, obreda, običaja kao i druge tradicionalne pučke vrline,
- (c) tradicijska umijeća i obrti.“³

Kako je tradicijska kultura jedan od glavnih čimbenika identiteta jednog naroda tako je hrvatski narod kroz vjekove čuvao i sačuvao svoju tradiciju, običaje, jezik, kulturu, povijest i

¹ NN 5/2005 (15.6.2005.), Zakon o potvrđivanju Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine.

² Isto.

³ Isto.

vjeru i tako stvorio prepoznatljiv vlastiti nacionalni identitet koji obilježava izrazita raznolikost. Uz brojne materijalne ostatke koji svjedoče o kontinuiranoj prisutnosti čovjeka na ovim prostorima, očuvan je i veliki dio nematerijalne baštine, posebne po tome što je veoma slojevita. Ekološki uvjeti i utjecaji kultura s kojima su Hrvati tijekom povijesti dolazili u dodir (sredozemne, srednjoeuropske, staro balkanske, orijentalne i druge) uvjetovali su razvoj tri specifične kulturološke zone i to: panonske, dinarske i jadranske.⁴ U sklopu navedenih glavnih zona žive brojne regionalne i lokalne tradicijske specifičnosti, posebnosti i različitosti.

U ovom radu ograničit ćemo se na dinarsku kulturološku zonu kojoj pripada dalmatinsko zaleđe, odnosno prikazat ćemo nematerijalnu kulturnu baštinu triljskog kraja. Kao motivacija za pisanje ovog diplomskog rada nametnula se bliska povezanost s pričama i običajima koji su i do dan danas ustaljeni unutar moje obitelji i koje se trudimo sačuvati od zaborava. Ti starinski običaji imaju višestruki značaj i pripadaju nematerijalnoj kulturnog baštini tog kraja.

Trilj⁵

⁴ <http://croatia.eu/article.php?id=48&lang=1> (pristup 31. kolovoza 2018)

⁵ https://www.tripadvisor.com.au/ShowUserReviews-g1051514-d9742016-r450376043-River_Cetina-Trilj_Split_Dalmatia_County_Dalmatia.html (pristup 31. kolovoza 2018)

U zelenoj oazi Dalmatinske zagore smjestio se Trilj, utisnut u prekrasni ambijent plodnoga polja i vijugave rijeke, a nadomak grandioznom kanjonu koji ispraća Cetinu na njenom putu ka ušću. Utemeljen kod najpogodnijeg, a time i najvažnijeg prijelaza preko moćne i nabujale rijeke te, kasnije, na raskrižju važnih prometnih pravaca prema antičkim gradovima, danas je mjesto na istoj rijeci čija snaga, važnost i ljepota ne blijedi. O burnoj prošlosti Trilja svjedoči rimski vojni logor Tilurij i stare hrvatske utvrde Čačvina i Nutjak. Triljani vole i poštuju svoj rodni kraj i stoga je u njihovim životima živo prisutna tradicija. Etnografija, tradicijska arhitektura, gastronomija i izražena gostoljubivost glavna su obilježja ovog malog dalmatinskog mjesta. Ja sam dobila zadatak da, u ovom radu, kao pojedinac zaronim malo dublje u usmeno stvaralaštvo geografskih krajeva lijepe naše pa sam se odlučila sam za ovaj slikoviti gradić opširne i zanimljive povijesti, također rodno mjesto mojih predaka. U namjeri da zapišem dijelove povijesti koji su oblikovali narodne običaje te narodnu književnost ovog kraja zatražila sam pomoć stanovnika te krajine koji su me upoznali upravo sa običajima i narodnim pjesmama. Anđelka Strikić, udata Sarić, je rođena 4.5.1935. u Trilju u kući gdje i danas živi s ostatkom svoje obitelji te Milica Strikić rođena 27.08.1946. u Trilju u istoj obiteljskoj kući. Anđelka i Milica su dvije od četiri sestre, od kojih je jedna i moja pokojna baka.

Grad Trilj pripada Cetinskoj krajini, smješten je na jugoistočnom rubu Sinjskog polja i važno je sjecište prometnica koje povezuju sjever i jug zemlje. Brojni arheološki nalazi koji se pripisuju cetinskoj kulturi su pohranjeni u sinjskim i splitskim muzejima, te u Muzeju triljskog kraja, svjedoče o kontinuitetu življenja u triljskom kraju od najranijih prapovijesnih vremena. Zbog pogodnog geografskog položaja Ilirski Delmati prvi su etnički poznati stanovnici ovog kraja koji su naselili plodna polja i obronke triljskog kraja gdje su razvijali stočarstvo i poljodjelstvo. Njih će pokoriti Rimljani koji na Gardunu iznad današnjeg Trilja podižu vojni logor Tilurium. Legionari su s toga strateškog položaja lako kontrolirali prijelaz preko rijeke Cetine, a uz most koji pripada Tiluriumu razvilo se naselje čije ime o toj pripadnosti zorno svjedoči: Pons Tiluri (Ponteluri, Pontem Ciluri), a njegova će hrvatska izvedenica postati Trilj (Tril). Dakle, temelji grada Trilja stari su dvije tisuće godina. Pons Tiluri je bio važni dio rimskog cestovnog sustava. Od njega se kretalo u dva smjera: sjeveroistočnim za Aržano i Delminium, a jugoistočnim za Novae (Runovići) i Naronu (Vid kod Metkovića). Početkom 7. stoljeća dolaze Hrvati i formiraju prve državne tvorevine, hrvatske kneževine, a kasnije i kraljevinu. Područje današnje Cetinske krajine ulazi u ustroj Primorske ili Dalmatinske Hrvatske kao jedna od njezinih županija, Županija Cetina.

Središte kraljevskog župana je bio grad Sinj, dok prvorazredni, prvenstveno prometni značaj pripada Trilju. Spomenute bližnje utvrde Čačvina i Nutjak, te Trilj pali su u osmanlijske ruke 1513. godine. Trilj i Čačvina ostaju pod njihovom vlašću sve do znamenite bitke pod Sinjem 1715., nakon koje je utvrđena granica mletačkih posjeda u Dalmaciji i Turaka podno vrhova Dinare i Kamešnice. Ovaj povijesni događaj je bio od izuzetne važnosti za oblikovanje povijesti i kulture stanovnika krajine. U kasnijoj kulturi naroda možemo primijetiti kako su se neki turcizmi asimilirali u jezik kao i neki dijelovi narodne nošnje. Nakon kraljevine SHS, a zatim i Kraljevine Jugoslavije, NDH, talijanske okupacije, komunističke Jugoslavije, Trilj konačno pripada samostalnoj i suverenoj Republici Hrvatskoj, a nakon ranih brojnih teritorijalnih preustroja Trilj u Republici Hrvatskoj 1998. napokon zaslužen dobiva status grada.

2. HRVATSKA USMENA KNJIŽEVNOST

Najstarija je vrsta književnosti koja se odlikuje svojom dugotrajnošću usmena književnost. Kroz povijest je bila definirana kao *narodna, anonimna i seljačka književnost*⁶, a Maja Bošković-Stulli je definira kao *usmenu književnost*⁷ koja se priopćuje usmeno u izravnoj kontaktnoj komunikaciji i tradicijski se prenosi. Usmena književnost postoji otkako je i čovjeka, a pučkim pjevačima koji su usmena djela prenosili s koljena na koljeno možemo zahvaliti što su pjesme sačuvane do dan danas i to u svom izvornom obliku.

„Hrvatska usmena književnost, stoljećima i milenijumima pamćena, pripovijedana, bila u izvedbi, brušena i prenošena hrvatskim jezikom, ima najveće zasluge za očuvanje hrvatskog nacionalnoga i vjerskoga identiteta. Hrvatska tradicijska kultura i književnost svjedoče četrnaest stoljetnu ukorijenjenost Hrvata u europskoj kulturi i civilizaciji.“⁸

Sustav usmene književnosti dijeli se na: epsku poeziju, lirsku poeziju, priče (pripovijetke), dramu (folklorno kazalište), retoričke (usmenogovorničke) oblike te

⁶ Usp. Kekez, Josip, Usmena književnost, u Škreb – Stamać, Uvod u književnost, IV. Poboľšano izdanje, Globus, Zagreb, 1986.

⁷ Bošković-Stulli-Maja, *Usmeno pjesništvo u obzorju književnosti*, MH, Zagreb, 1984.

⁸ Dragić, Marko Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 13

mikrostrukture (poslovice, zagonetke). Svaki se od tih sustava može podijeliti na više vrsta i podvrsta, a mnogi se književno-usmeni sustavi isprepleću.⁹

2.1.Usmena epska poezija

Usmena književnost obrađuje tematiku različitih vjerovanja i povijesnih događaja. Za razliku od lirskih pjesama kojih ćemo se dotaknuti nešto dalje u radu, epske pjesme opisuju značajnije povijesne teme, događaje i osobe. U hrvatskim usmenim epskim pjesmama od kraja 15.st. opjevavaju narodni junaci i sudbonosni događaji poput dolaska Turaka, borbe s njima, nacionalne oslobodilačke borbe, pojava hajdučije. Epske su pjesme podijeljene prema povijesnom slijedu: agrafijsku epohu, epohu ujedinjenja Hrvatske do kraja vladavine narodnih vladara (925-1463), epohu osmanske vladavine (1463-1878), period od konca 14.st. do 1914.g., razdoblje između dvaju svjetskih ratova (1918-1945), epoha SFRJ (1945-1990), te period od osamostaljenja Republike Hrvatske (1990).¹⁰

Anđelka mi pripovijeda kako su u njezinoj mladosti pjesme su bile sredstvo zabave i druženja. Muškarci, osobito u zimskim danima, okupljali su se oko ognjišta. Tu su se razmjenjivali razgovori, pjesme, šale, pjesme uz gusle ili bez njih. Pjesme uz gusle bile su jednolične i tužnog karaktera, a pjevali su ih često slijepci, kroz nos, što se slagalo sa melodijom gusala. Najvećim brojem bile su pjevane pjesme o junaštvu starih vitezova. Seljaci su ih pjevali tako da su se u njih uživali te poistovjećivali sa ulogama vitezova iz pjesama. Stojan Janković je dio legendi mnogih krajeva, pa tako i u Sinju. Poznata „Ženidba Janković Stojana“ koja slijedi u nastavku rada ima snažno djelovanje i u Sinju, dok se „Ropstvo Janković Stojana“ pripisuje srpskim narodnim pjesmama. Stojan Janković Imao je ulogu u Velikom turskom ratu. Ramski gvardijan Stjepan Matić 1687. zatražio je od sinjskog providura Mate kapetana da spasi ramske redovnike i puk. Tada je Mate kapetan pozvao u Sinj Stojana Jankovića iz Kotara, Matu Daničića iz Primorja i Pavla Mandušića iz Otoke. Svaki je od njih skupio po tristo momaka te su, okupivši se u Sinju, krenuli prema Rami. Stojan Janković je zapovjedio Mati Daničiću da ide uz Neretvu pa preko Mostarskog blata i Rakitna prema samostanu u Rami na Šćitu. Pavlu Mandušiću je zapovjedio da ide uz Neretvu

⁹ Dragić, Marko Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 12.

¹⁰ Dragić, Marko, Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine: lirika, epika, retorika, knjiga 4, Matica hrvatska u Sarajevu i HKD Napredak, Sarajevo 2006.

prema Konjicu i odatle prema samostanu na Šćitu. Stojan je krenuo prema Kupresu pa preko Uskoplja na Mejnik kod Uzdola i odatle prema samostanu. Tako su od turske sablje spašeni ramski franjevci sa svojim pukom koji su bili prisiljeni napustiti stoljetna ognjišta naselivši se u Trilju, Sinju, i Ravnim Kotarima. Sa sobom su ponijeli čudotvornu Gospinu sliku koja se od tada nalazi u Sinju (*Čudotvorna Sinjska Gospa*) o kojoj ćemo nešto kasnije.

2.1.1. Ženidba Janković Stojana

Spomenuti Stojan Janković je protuosmanski ratnik čija godina rođenja nikada nije utvrđena, a doselio se s turskog teritorija u mjesto pokraj Obrovca. Kao sin serdara, lagodno je živio uz novčanu potporu mletačkih oblasti u Dalmaciji sve dok nije zarobljen i odveden u Carigrad 1666. i darovan sultanu. Pobjegavši iz zatočeništva, vraća se u Kotare i 1670. stupa u mletačku vojnu službu. Istaknuo se u bitkama protiv Osmanlija u Dalmaciji tijekom Kandijskoga rata, a Morejskome ratu nadzirao je mletačko- tursku granicu. Sa svojim postrojbama provaljivao je na osmanski teritorij, a zapamćen je i po bitci za oslobađanje Sinja 1686. Život je završio također u bitci, tijekom jednog napada na Duvno. U mnogim narodnim pjesmama opjevani su podvizi Stojana Jankovića kao što je *Ropstvo Janković Stojana*, *Janković Stojan i Smiljanić Ilija*, *Janko kapetan i turski sužnji*, a narodnom pjesmom *Ženidba Janković Stojana* koja slijedi dalje u tekstu poslužio se francuski pjesnik A. de Lamartine u spjevu *Pad anđela (La Chute d'un Ange)*.¹¹

Ženidba Janković Stojana

*Pije vino trideset serdara
Ma pod kulom starca Jugovića,
Prid njim je Stole Jankovića.
Pa se hvale trideset sedara:
Tko se lipom ljubom oženio,
Tko li dobra konja odgovjio,
Tko je bilu kulu sagradio!
Pohvali se Stole Jankovića
Da je bilu kulu sagradio,*

¹¹ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 361.

*a kakve je u Kotarim nema!
Besidi mu starac Jugovića:
"Jesi, Janko, kulu sagradio
Al' temelja nisi utvrdio,
Ser se Janko nisi oženio!
Evo ima pun Kotar divojka,
Poć će za te koja ti mu drago!"
Besidi mu Janković Stojane:
A moj ujče, starac Jugovića,
Neću brate kotarskih divojka.
Čuo jesam u Lici divojku
Seku lipu Likić Mustaj-bega,
Po imenu Miloslavu mladu,
Rado bih se š njome oženiti,
Joli onde kosti ostaviti!"
Besidi mu starac Jugovića:
"Prođ' se, Janko, Ličkinje divojke,
Jer ćeš ludo izgubiti glavu!"
Al' to Janko haje i ne haje,
Od zemlje se na noge skočio,
Hode Janko na visoku kulu,
Staro svlači a novo oblači.
Na s'oblači morčaji čaškire,
Niz koje su kovče dimislje,
Do kolina zlaton izvezene,
Od kolina orlom i gavranom,
Oko spona morskom miševinom,
Kuda šavi tute žica zlatna.
Pa obuče od glave košulju,
Svrh košulje lipu anteriju,
I po njoj je poštampana štampa.
Pa oblači velku ječermu,
Zakovatu do oba ramena,
Pa su onda toke od tri oke,*

*A iz tka igle pozlaćene,
Iz igala pancir do pancira,
Iz pancira cekin do cekina,
Sve cekini Janku do kolina.
Pa pripasa od svile pasove,
Za nje meće dva para pušaka
I dvi male, bez kremenata pale.
A među nje palu okovatu,
Sva je pala u zlato upala;
Na pali je devet kamenova,
A iz njih je devet plamenova
I deseti alaj-kamen dragi,
Pri kome se može večerati,
I još Janko prid njim putovati.
Pa ustače kalpak i čelinku
Na kojoj je devet čelinaka
I deseto krilo pozlaćeno,
Štono s'Janku na čekrke vilo,
To mu brani lišće od sunašca,
Još kazuje koji vitar puše.
Pa obuče zelenu dolamu,
Niz koju su toke od tri oke,
Pa su onda puće pozlaćene.
Pa obuče čizme do kolina,
Na kome je devet kamenova,
Iz čizama devet plamenova.
Pa poleti u podrume tople,
Na podrumu konja opremio,
Izvede ga u mermer avliju,
Natače mu zopcu na gubicu,
Pa poleti u tople podrume,
Pa nalio jedan mišac vina
I nalio žeženu rakiju,
Pa obisi debelom konjicu.*

*Pa poleti u odaje gornje,
Dokopa se svijetla oružja,
Na bedricu ćordu pripasao,
Prikrio se svitlim đeverdanom.
Pa primače debela konjica:
Boga reče, na putalja kleče,
Pa obode niz to polje ravno,
Ne bi njega sustignule vile,
A kamoli kaurške delije!
Dok se Janko gore dobavio,
Popi Janko jedan mišac vina,
Popi Janko žeženu rakiju,
Još ga žeđe ugasio nije.
Gleda Janko Dunaj vodu hladnu,
Ili vodu ili kamenicu.
Nađe Janko Dunaj vodu hladnu,
Pa ga sađe debela putalja,
Pa se Janko vode ponapio,
Ma se zove voda nesritnica:
Tko je pio nesretan je bio,
Srčena ga muka uhvatila.
Teke dalje konja privezao,
A o jeli jarak obisio,
Pa od sebe ćordu odbacio:
Zaspa Janko ko janje zaklato.
Al' eto ti Likić Mustaj bega
S ono svojih trideset turaka,
Jer je pošao Likić četovati.
Pa besidi Likić Mustaj-beže:
Nemojte se koji privariti,
Ne napij se Dunaj vode hladne,
Ovo s' zove voda nesritnica,
Dva put mi je društvo izginulo,
Sve isiče koza Jankovića!*

*Ma daj' majka rodila junaka,
da ga ide uz visok planinu,
Pa nalazi jelu ponajvišu,
Te se penje jeli u ogranke,
Baci durbin do Ravnih kotara,
Da ne ide Janković Stojane?"
Ma se nađe tursko momče mlado,
Pa nalazi jelu ponajvišu,
Pa se penje jeli u ogranke.
Gleda Turčin na četiri strane,
za najposlin u jelove grane.
I ta ga je mira namirila,
Oko mu je na Janka shvatilo.
Do pol jele Turčin sahodio
Od po jele Tučin je skočio,
Pa ga leti Likić Mustaj-begu:
"Gospodaru Likić Mustaj-beže,
Evo vamo kod vode Dunaja,
Eno leži golema katana,
O jeli je sunce obisio,
A od sebe misec odbacio,
Teke dalje konja privezao,
Pali brci do pušaka malih,
Sjaju mu se toke kroz brkove
Kano misec od petnaest danaka!"
Besidi mu Likić Mustaj-beže:
"Nije l' Bog da i srića junačka,
Nije l' koza Janković Stojane,
Nije li se vode ponapio,
Nije li ga muka uhvatila?
Ne bi l' kako njega savezali!"
Pa dođoše Dunaj vodi hladnoj,
Ugledaše Stolu Jankovića.
Obletiše janjičari Turci,*

*Savezaše inoge i ruke.
Dignuše ga na dobra konjica
Pa prikriše vezenim maramam,
Da ga ne bi mlade dijevojke,
A da ne bi poznavali Janka,
Da se mamom ne bi pomamile.
Dotraše ga u duboku Liku,
S njeg svukoše junačko odilje,
Turiše ga u dno u tamnicu,
Pa siđoše hladna piti vina,
Pa se hvale janjičari Turci:
Ah kako su Janka uhvatili.
Oni misle da nitko ne čuje,
Ali čuje Miloslava mlada,
Te poleti u visoku kulu,
Pa nalila jednu kupu vina
I donese taneoj tamnici
Pa ga pušta Janković Stojanu.
Ne zna Janko tko mu je donio
Jer duboka tanena tamnica.
Tada Janko tiho besidio:
"Zdrav ga bio tko mi je donio,
Jer ne znadem tko mi je donio!"
Besidi mu Miloslava mlada;
"Ali ne znaš tko ti je donio?"
Donila ti Miloslava mlada:"
Progovara Janković Stojane:
"Ej ti mlada Miloslava,
Što je fajde što si mi donila,
Kad ću ovdi jadan okapati!
Poša jesan po te dijevojku,
Pa se jadan vode ponapio,
Onda me je muka uhvatila,
Pa su mene savezali Turci,*

*Te su svukli sa mene odilje,
Novo svukli a staro obukli.
Ne znam Janko što ću učiniti!
Ne bi li me kako izvadila?"
Hode mlada u visoku kulu,
Pa ga ode Likić Mustaj-begu
Pa se bratu sve po krilu valja,
da je ljuto zabolila glava,
Da od srca živiti ne može.
Ukrade mu ključe od tamnice,
Ukrade mu ključke od podruma
I ukrade mu ključke od odaja:
I sve troje ukrade mu ključke.
Onda njemu tiho besidila:
"Dušo moja, Likić-Mustaj beže.
Hajde tamo po pivnim pivnicam,
Pa se hvali Turcim janjičarim
Ah kako si kozu uhvatio,
Uhvatio Janković Stojana
I metnu' ga u svoju tamnicu"
Jedva Likić toga dočeka
Hode Likić po pivnim pivnicam,
Pa se hvali Janjičarim Turcim
A kako je uhvatio Janka!
Tad mu Turci bili besidili
S kojom će ga smrti umoriti!
A Likić im riči besidio:
Da će cinit i pitati blago ,
Oli sići sa ramena glavu
"Jer je meni moskom zamotao!"
Hode Likić dvoru bijelome
Iđu š njime trideset Turaka
Pa ga piju na oklade vino.
K njima dođe Miloslava mlada*

*Pa im poče hladno vino služiti,
Te izmiša vino i rakiju
pa opoji janjičare Turke.
Svaki leže glavom bez uzglavlja!
Tad se skoči Miloslava mlada
Pa ga leti u tanku tamnicu
I otvori Janković Stojana,
Pa ga ode u gornje odaje
I donese sa Janka odilje
Pa uleti u podrume tople,
Pa izvede Jankova putalja
I Likića dobroga đogina,
U džepove žežene cekine.
Otolen se podigao Janko
I poveo mladu dijevojku,
Pa pobiže iz duboke Like.
Kad je bio nasrid polja ravna,
Sađe Janko s debela putalja
I skiduje Miloslavu mladu,
Teke dalje konje privezao,
Leže Janko u travu zelenu
A do njega Miloslava mlada.
Ljubi lišce divojačko Janko
Dok je bila zora zababila,
U tom ga je sanak privario.
Kad se Janko sa sna rstriznio,
Za tri koplja izlazilo sunce,
Ma se Janko na noge skočio.
Al' ga bila dozivala vila:
"Ahžalostan Janković Stojane,
Kako š' ludo usijati glavu,
Eto t' ide Likić Mustaj-beže
I sa njime trideset Turaka!"
Kada Janko razumio vilu,*

*Tada uze mladu dijevojku,
Pa je meće ujednu špiljinu
I prikriva travom zelenikom.
Kad se dalje odmakao Janko,
Eto idu Turci janjičari
I prid njima Likić Mustaj-beže,
Vavik viču iza svega glasa:
"Gdi je koza Janković Stojane?"
Janko muči, ništa ne govori,
Neg' prid sebe pripustio Turke.
Pa se baci na dobra konjica
I za Turcim poletio Janko:
Kako koga Turčina stigao,
Odmah mu je glavu otkinuo.
Viče Janko iza svega glasa:
"Ala naši, uhvatite Janka!"
Kako opet koga Janko stiga'
Koga stiga tome glavu diga'.
Opet viče iza svega glasa:
'Hajte naši uhvatite Janka!"
Tako radi Janković Stojane,
Svih trideset Turaka pogubio.
Dočim dođe Likić-Mustaj begu,
Pa ga viče Likić Mustaj-begu:
Jedal' beže Janković Stojane,
Ne udara ćordom oštrimice,
Već udara ćordom plostimice,
Iz sedla ga konju izgonio,
Do na uši konju dogonio.
Kako ga je Janko prihvatio,
Naopako ruke savezao,
Pa ga dođe do divojke mlade.
Besidi mu mlada dijevojka:
"Nemoj Janko nejga pogubiti,*

Pošalji ga u duboku Liku,
Neka kaže janjičarim Turcim
Ej kakav je Janko na megdanu" ...
Kada Janko razumi divojku,
Saveza mu i noge i ruke,
U ruke mu dizdum dodavao,
Dokopa se šibajli kandije,
Na kojoj je dvanest šibajluka,
Na svakome od košuma zrnce:
Koliko je . ko tučije jaje! –
Pa on šiba Likić Mustaj-bega,
Kud god kuca, po njem koža puca!
Pa ovako njemu besidio:
"Hajde, Likić, u Liku duboku,
Kaži tamo kako j' bilo 'vamo,
Ah kakav je Janković Stojane,
Kako si ti uhvatio Janka!"
Posla njega u Liku duboku,
Uze Janko ličkinju divojku,
Po imenu mladu Miloslavu,
Pa ga ode na ravan kotare,
Dosta Turskih odvede konjica.
Kad je spao na Ravan kotare,
Dosta turskih odvede konjica.
Kad je spao na Ravan kotare,
Čekaju ga kotarski serdari,
I veselje veliko činiše.
Don Ivana popa dovodiše,
Miloslavu mladu pokrstiše,
Anđelija ime joj nadiše,
Vinčaše je na našem sudu,
Ljubi Janko kano svoju ljubiu.

*Tako se je Janko oženio
I Turkinju sebi dovodio.*¹²

2.1.2. Opsada Sinja 1715. godine

Velikom broju vjernika iz Cetinske krajine, ali i iz ostalih krajeva Hrvatske i drugih zemalja, kao zavjet, dokaz pobožnosti i predanosti jest hodočašće u Sinj, osobito na blagdan Velike Gospe koji se svake godine obilježava 15. kolovoza. Vjernici, često bosonogi, idu se pokloniti čudesnoj slici Gospe Sinjske. „Ivan Marković u svojoj knjizi Gospa Sinjska 1898. godine piše da je za samo mjesec dana prikupio i poimence naveo 360 čudesa koja su se dogodila milošću Gospe Sinjske.“¹³ Ta čudesa kao što su ozdravljenja i spasenja, i dan danas se događaju i sigurna sam da se ne mogu izbrojati.

Povijest slike Gospe Sinjske seže u 14. st., vjeruje se da ju je u njezin prvi dom, crkvu u Šćitu na Rami, donio sv. Jakov Markijski.¹⁴ Prije nego li su ramski franjevci bili prisiljeni napustiti svoje utočište zbog prijetnje Turaka, njihova crkva i samostan su bili napadnuti pet puta uslijed čega se slika Gospe nikad nije oštetila. Nastanili su se u Dalmaciji, prvo Splitu i okolici, a kasnije su se prebacili u Sinj nakon što su tamo izgradili crkvu i samostan. Jedino što su ramski svećenici ponijeli sa sobom je bila slika Gospe. Zbog te slike i Gospinog zagovora vjeruje se da je Sinj čudesno obranjen od Turaka.

Bosanski paša, Mehmed-paša Čelić sa svojom četom za koju se vjeruje da je brojala šezdeset tisuća vojnika u srpnju 1715. god. napao je prvu točku obrane, Otok, gdje je odnio pobjedu te potom krenuo u pohod na Sinj.

Napad je započeo 8. kolovoza, a nakon četiri dana, 14. kolovoza Mehmed-paša je naredio konačan juriš na Sinjsku tvrđavu, unutar koje su se skrili stanovnici grada Sinja, koji su zajedno sa svećenicima kroz plač molili za milost i poštedu pred Gospinom slikom u crkvi Sv. Mihovila u središtu tvrđave. I onda se dogodilo čudo koje nazivamo Čudesna obrana Sinja i nakon kojeg je slika donesena iz Rame nazvana Čudotvorna Gospa Sinjska. Turci su usred juriša počeli u strahu bježati te ih ništa nije moglo zaustaviti pa je paša bio prisiljen u noći sa 14. na 15. kolovoza povući se zajedno sa svojom vojskom. Turski vojnici su kasnije pričali

¹² Domnjak, Božo, Mimica, Ivan, *Epske pjesme Bože Domnjaka Bojana*, Književni krug Split, Split, 1990.

¹³ Dragić, Marko, *Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske*, Croatica et Slavica Iadertina 12 (1), Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2016., str. 153.

¹⁴ Vidi: Marko Dragić, *Sveti Jakov Markijski u predajama i legendama Hrvata*. Jakov Markijski i njegovo djelovanje u Bosni: zbornik radova Katolički bogoslovni fakultet Sarajevo; Deževica: Župa Gospe Snježne, 2016, str. 241-260.

kako su svake noći za vrijeme opsade Sinja, vidjeli ženu u jakoj svjetlosti kako hoda po zidinama grada.¹⁵

U znak zahvalnosti svi štovatelji Gospe Sinjske odlučili su Gospin lik sa slike okruniti zlatnom krunom te su joj napravili i zlatni okvir. U crkvi Čudotvorne Gospe Sinjske, u koju se hodočasti, čuva se ta slika sa natpisom: IN ERPETUUM CORONATA TRIUMPHAT – ANNO MDCCXV (Zauvijek okrunjena slavi slavlje – godine 1715.).¹⁶ Sinjani su smatrali da to nije dovoljno kako bi se izrazila zahvalnost na Gospinoj milosti i pomoći, zato se u spomen na obranu Sinja svake godine od 1715. trči Sinjska alka, već 303 godine za redom.

Čudesna obrana Sinja

*Kad su Turci na Sinj udarili,
Dočekali ih sinjski vitezovi
Pa govore janjičarim Turcim:
„Bila Sinja osvojit nećete!“
Don Ivane pope Bilandžića
Pod oružjem misu govorio:
„ Biti ne će ka' ste namislili,
Kano jesu ludi Vrličani,
Kad su ludo pogubili glave!“
Kad to vidi Grčić Manuele,
I s njima je Vučkovića Pavle,
Dva Lovrića, dva orla krstaša,
Ma u Sinju lipa dika naša!
Megju Turke sad se umišaše,
Sliku Turke na obadve ruke;
Boga moli Grčić don Ivane,
Da izginu Turci janjičari;
Dva Lovrića oba poginuše,
Sin i otac, lipa dika naša!
Kad to vidje Vučkovića Bože,*

¹⁵ Dragić, Marko, *Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske*, Croatica et Slavica Iadertina 12 (1), Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2016., str. 165.

¹⁶ Isto, str. 167.

*Pridajmo se u Božje ruke,
Lasno ćemo pridobiti Turke!
Misu reče, na kolina kleče
Pa podase poside konjica,
A za njime Vučkovića Bože,
Megju Turke oni se umišaše,
Siku Turke na obadve ruke.
Ma u oči Gospojine slavne
Biži Turčin iz Cetine ravne
Jer Bog dao i Gospa je sveta
Srdobolju, nemila je bolest,
Pa iz vojske po trista bižaše,
A za njim se saručine suču.
Pobigoše iz Cetine ravne,
Goni njizih Vučkovića Bože,
I š njima je Grčić Manuele,
I ostali sinjski vitezovi.
Kad eto ti jedno momče mlado:
„ Pusti mene na one topove!“
Besidi mu Grčić Manuele:
„ Hajd' otolen, jedno momče mlado,
Ali misliš da je koze pasti,
A ne 'vako Turcim ratovati!“
Besidi mu Vučkovića Bože:
„ Hajde, momče, na one topove,
Ma nemoj se ti igrati vruga,
Jer se glave nanositi ne ćeš!“
Kad to vidi jedno momče mlado,
Zrno v' zrno triput ugonio,
Kad bijaše u četvrti petak,
U topove momče ugonilo
I topove zere otkinuo.
I tada su izutekli Turci,
I goni ih Vučkovića Bože,*

*I š njima je Grčić Manuele,
I ostali sinjski vitezovi,
Do Kosinca do vode studene,
I zdravo se natrag povратиše.¹⁷*

3. USMENA LIRSKA POEZIJA

Usmena lirska poezija prati čovjekov život od kolijevke pa do groba. Njome se služimo kako bismo dočarali različite osjećaje i stanja kroz koja prolazimo tokom života. Lirske pjesme pjevamo u veselju, tuzi, samoći, radosti, uz njih je svaka tuga toplija i svaka bol s kojom se čovjek suočava ljepše boli. Hrvatske lirske pjesme vezane su uz životne prigode te je veći broj *prigodnih pjesama* koje su pjevane uz obrede i običaje, uz rad, dokolicu, šalu i trenutne zanose, uz svadbe, rođenja i sprovode. Druge su nastajale iz drevnih *mitoloških poticaja*, kao ostaci starohrvatske poganske tradicije ili građu pronalaze u *privatnom i društvenom životu* pa su ljubavne tematike.

3.1. Usmene lirske ljubavne pjesme

Maloprije smo naveli kako lirske pjesme služe kako sredstvo s kojim ćemo iskazati svoje osjećaje, a nepresušno vrelo sadržaja nudi, naravno, ljubav i pjesme ljubavne tematike. Kada sam u razgovoru Anđelkom priupitala zna li koju ljubavnu pjesmu i jesu li se momci prije tako udvarali djevojkama, osmjeh joj se razvukao preko lica. Kaže mi:

„Pivala sam, pivala... Pivala sam kad sam bila cura i nakon šta san se udala '52. Uvik smo pivali. Nije prije bilo gostijone pa da sidimo i pijemo kavu, nego bi cure odale i pivale, a momci bi iz kuće krali vino i onda isto pivali. Dikod bi ti došli pod kuću pa pivali... I mome Iki kad sam se udala sam pivala.“

Oj divojko, janje moje malo

Oj, divojko, moje janje malo!

Oj da sam ja tvoje janje malo

¹⁷ Kazivačica: Anđelka Strikić, udata Sarić, rođena 4.5.1935. u Trilju.

ti bi doša i janje obaša!
Neman kada, moje janje malo!
Imaš, bolan, digod u nedilju!
U nedilju bija na livadu,
ja te, janje, ni vidio nisam!
Vidio san tvoje konje vrane,
na vrancu ti zelena dolama,
*u dolami vezena marama!*¹⁸

Mala moja

Mala moja, moj šećeru,
Ja se spremam u rezervu.
Ja se spremam u rekrute,
Kad se vratim uzest ću te.
Kad obučem vojno 'dijelo,
Pisat ću ti pismo bijelo.
Ti ga čitaj, ti ga gledaj,
*U ruke ga nikom ne daj.*¹⁹

Kad svane dan

Kad svane dan,
Ja idem kući,
*Sav nakresan.*²⁰

Ljubljena

Mjesec je mjesecu,
A sunce sunašcu,
A ti si ljubljena,
Na mome srdašcu.
Okre, okreni se,

¹⁸ Kazivačica: Anđelka Strikić, udata Sarić, rođena 4.5.1935. u Trilju.

¹⁹ Isto.

²⁰ Isto.

*srdašce moje,
Naslo, nasloni se,
na bijele grudi moje.*

Promina²¹

*Košučani svi prominu traže,
ne dvori eto ti vraže.*²²

Stara

*Ja ni ljubila ni gledala nisam,
Kad ujutro stara jedna ti sam.*

Urani' ću ja

*U rani' ću rano ja,
Vidjet je li zora,
Je li moja ljubljena,
Sjela kraj prozora.
Prozor je otvoren,
A ljubljene nema.
Joj, Bože, moj Bože,
Alaj joj se drijema.
Joj, Bože, moj Bože,
Ljubiti se ne može.*

Milka

*Pol' svijeta ja sam prošo,
Još vise ljubavi,
Ja nisam došo.
Milko, da me ne gledaš ti.
Raspremi krevet, Milko,
pa legni na divan,
A ja ću pokraj tebe*

²¹ Promina- kazivačica Anđelka Strikić objašnjava: „Promina je: ti oženi moju, ja ću tvoju sestru, to ti se zvala promina.“

²² Kazivačica: Anđelka Strikić, udata Sarić, rođena 4.5.1935. u Trilju

*da snivan slatki san.
Ja ljubim Milku,
Milku i više nikoga,
Njene crne oči i usta medena.*

„Ovo ti je ljubavna, prava ljubavna, moj diver Ante je ovo za svoju Milku piva, ali sestra Mima i Danica, nisu mu dale da je oženi. E njemu bilo sad drago da mu je ja zapivam, on je nju volia više nego a šta ću ti govorit... a sestre nisu dale“, pripovijeda mi Anđelka.

U livadi

*U livadi, u livadi,
Ko da nešto bruji,
Ko da nešto bruji.
Tu su pali,
Tu su pali,
Sićani slavuji.
Slavuj viče, slavuj viče,
Hajd' na vodu milče,
Hajd' na vodu milče.
U livadi, u livadi,
Bunar vode hladne,
Bunar vode hladne.
Kraj bunara, kraj bunara,
Djetelina trava, djetelina trava.
A na travi, a na travi,
List papira bijela,
List papira bijela.
Na papiru, na papiru,
Crno slovo piše,
Crno slovo piše.
Grehota je, grehota je,
Djevojku ljubiti,
Djevojku ljubiti,
Obljubiti, obljubiti,*

*Pa je ostaviti,
Pa je ostaviti.
Jer su teške, jer su teške,
Djevojačke kletve,
Djevojačke kletve.
Kad prokune, kad prokune,
Do neba su čuje,
Do neba se čuje.
Kad uzdahne, kad uzdahne,
Samom bogu žao,
Samom bogu žao.
Kad zaplače, kad zaplače,
I zemlja se trese,
I zemlja se trese.²³*

Cura sa sinjskog polja

*Oću pivat i oću galamit,
Nema onog ko ce mi zabranit.
Oću pivat i bila me volja,
Ja sam cura sa sinjskoga polja.
Pisme u kutiji stoje,
Kad ja oću, same mi se broje.
Pivala san svagdi sve do juče,
Nisan ode pa me želja vuče.
Vedro nebo okolo kalada,
Ocu pivat dok san vako mlada!²⁴*

Ženit ću se

*Ženit ću se šta da bilo,
Neću više odat na silo.
Ajme meni, svak se ženi,
Moj ćaća ne da meni.*

²³ Kazivačica: Anđelka Strikić, udata Sarić, rođena 4.5.1935. u Trilju

²⁴ Isto.

*Ucvili ću svoju staru nanu,
Što joj neću otić po danu.
Ja noseća, neću više kriti,
Kolegice kuma ćeš mi biti.
Udat ću se neće dugo biti,
Jednu večer ću se umaknuti.
Vinčaj pope i posveti dušu,
Sutra mala ide u grabušu.
Vinčaj pope prigoda je taka,
Očeš, nećeš ja san je umaka.²⁵*

Momci sa tradicionalnim instrumentima²⁶

3.2. Rera

Način pjevanja karakterističan za cetinsku krajinu je rera. Rera je momačko skupno pjevanje u okviru priprostog lokalnog melosa. U mnogome je slična raširenijoj gangi;

²⁵ Kazivačica: Anđelka Strikić, udata Sarić, rođena 4.5.1935. u Trilju.

²⁶ Slika u vlasništvu Muzeja triljskog kraja; prikazuje mlade momke sa instrumentima, godina nepoznata.

u tolikoj mjeri da samom slušanju ne možemo uočiti razliku. Prilikom pjevanja rere, kao i kod gange, pjevač pjeva pjesmu, a pratnja izgovara: *re, re, re...*

Gospe sinjska, što iz Šćita stiže,

re, re, re, re, re, re, re, re,

Daj mi diku, da je k meni bliže,

re, re, re, re, re, re, re, re.

Cure male sve se moje zvale,

Sa majkom stale, s menom noćevale.

Pit cu, pit ću, dok je u sudiću,

Kad nestane, ja ću do mejane.

Curo mala, bili ti se lice

Ko u moje mlade golubice.

Sedam sela jedno do drugoga,

Nema meni do Otoka moga.

Oj divojko, goni kući ovce,

Što si s nima zakrila doće.

Bilo mi je u derneku krivo,

Rebro mi je pribijeno livo.

A moj nožu polomljena kljuna,

Jedva čekam da započne buna.

Ja bi vojsku služio od šale,

Da mi nije ostaviti male.²⁷

²⁷ Kazivačice: Anđelka Strikić, udata Sarić, rođena 4.5.1935. u Trilju i Milica Strikić, rođena 27. 08. 1946. u Trilju.

Stočni sajam u Trilju²⁸

4. VJERSKA USMENA LIRIKA

Najveći dio građe vjerske usmene lirike čine molitvene pjesme. One se pjevaju svecima, blaženicima i svima onima koje kao vjernici štujemo. Zapise vjerske usmene lirika pronalazimo kod Hrvata još od 13. st. Što govori o religioznosti hrvatskog naroda. Dragić je dijeli na adventske i božićne pjesme, korizmene i uskrsne pjesme, molitvene usmene pjesme, prenja, versificirane legende i romarske pjesme.²⁹

4.1. Molitve

Važan dio svakodnevnice i obiteljskog života su bile molitve i obavezan odlazak u crkvu nedjeljom. Molitvom se vjernici obraćaju Bogu, svecima i sveticama te mole za

²⁸ Slika u vlasništvu Muzeja triljskog kraja; prikazuje stočni sajam na Cetini, godina nepoznata.

²⁹ Dragić, Marko, Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2008., str. 15.

uslišenje svojih molbi. Anđelka i Milica su mi rekle koje molitvene pjesmice su ih učili još dok su bile djeca, a molile su se većinom nakon buđenja i pred spavanje.

Pod križ ligam moli se pri polasku na spavanje. Pod križ ligam označava odlazak u krevet poviše kojeg je visio križ. *Pod križem ustajem* pjevala se ujutro, po buđenju, kao molitva za zaštitu u novom danu.

Pod križ ligam

Križon se križan,

Pod križ ligan,

Križ oko nas,

Biž te neprijatelji od nas,

Ne virujen u vas,

Neg' u dragog Boga.

Gospe, izmiri nas,

Gospe, sarani nas,

Gospe, obrani nas,

Gospe, ozdravi nas.³⁰

Pod križem ustajem

Pod križem ligam,

Pod križem ustajem,

Križ me čuva,

Anđeli oko nas,

Biž te sotone od nas,

Ne virujem u vas,

Neg u dragog Boga.

Gospe, sarani nas,

Gospe, obrani nas,

Gospe, izliči nas.³¹

³⁰ Kazivačica: Anđelka Strikić, udata Sarić, rođena 4.5.1935. u Trilju.

³¹ Isto.

Gospino pozdravljanje

*O Gospino pozdravljanje,
Ja te molim i pozdravljam,
Kao što te pozdravio ,
Anđeo Gabrijel u gradu Nazaretu,
Ti pozdraviš dušu moju, tijelo moje,
U ruke tvoje,
Na času smrti moje,
Kad nam bude najveća potreba od ovog svita,
Amen.³²*

Zvonce zveči, Gospa kleči

*Zvonce zveči, Gospa kleči,
Gospa klekla, sinu rekla,
Prosti sine cilom puku,
Tu veliku trud i muku.³³*

Molitvu ***Leti križ po nebu*** pjevali su pred nevrijeme kako bi im sveci sačuvali plodove na poljima, a nekad su čak i išli na polje te ga škropili blagoslovljenom vodicom. Sljedeća molitva molila se protiv grmljavinskoga nevremena:

Leti križ po nebu

*Leti križ po nebu,
za njim Djeva Marija,
Okrunjena Djevica,
sveta Djeva Marija.
Sveti Petar ključe daje
da otvori svitla raje.
Bište, bište irudice,
vaše su majke prokletnice,
Od Boga ste proklete,
od Ilije ste sapete.³⁴*

³² Kazivačica: Anđelka Strikić, udata Sarić, rođena 4.5.1935. u Trilju.

³³ Kazivačica: Milica Strikić, rođena 27.08.1946. u Trilju.

³⁴ Isto.

Irudica spomenuta u molitvi Herodijadina je kćer, a njezina majka je prokletnica. Irudica je na nagovor svoje majke od kralja Heroda Antipe zatražila na pladnju glavu Ivana Krstitelja.³⁵

Kao molitvu koja je prati cijeli život i bez koje joj ne prođe dan, Anđelka mi navodi rozarije Sv. Mihovila. Također mi pokazuje i krunicu istog sveca za koju navodi da je posebna jer raspored zrnaca nije isti kao i kod ostalih krunica. Moli se jedan Oče naš pa tri Zdravo Marije i Slava Ocu, ukupno deset puta Oče naš i trideset Zdravo Marija i Slava Ocu.

Sveti Mihovil

Sveti Mihovile arkandele, vođo i predvodniče nebeskih vojska, čuvaru duša i pobjedniče nad zlim dusima, služitelju Nebeskog kraljevstva, naš divni pokrovitelju nadljudske savršenosti i moći, udostoj se nas, koji te s pouzdanjem za pomoć molimo, osloboditi od svakog zla i učini da mi pod tvojom dragocjenom zaštitom svakog dana našem Bogu vjerno služimo!

Moli za nas, blaženi Mihovile arkandele, da dostojni postanemo obećanja Kristovih! Amen!

Sveti Mihovile arkandele, svojim nas svjetlom prosvijetli!

Sveti Mihovile arkandele, svojim nas krilima štiti!

*Sveti Mihovile arkandele, svojim nas mačem brani!*³⁶

4.2. Prenja

„Prenje je usmeno-književni žanr moralno-didaktičkoga dijaloškoga (pretežito) vjerskoga karaktera, a poznavale su ga najstarije civilizacije: sumerska, babilonsko-asirska (akadska) i staroegipatska. U usmenoj su komunikaciji prenja bila i u antičkoj grčkoj i rimskoj književnosti, staroj hebrejskoj, te u srednjovjekovnoj i novovjekovnoj svjetskoj književnosti. Najveći broj hrvatskih prenja je biblijske provenijencije. U prenjima razgovaraju: duša s tijelom; čovjek sa smrću; duša sa svecima, Blaženom Djevicom Marijom, Isusom; Gospa s križem i dr.“³⁷

³⁵ Vidi: Marko Dragić, Irudica u hrvatskome folkloru, Croatica et Slavica Iadertina, 13 (1), Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2017. 135-155.

³⁶ Kazivačica: Anđelka Strikić, udata Sarić, rođena 4.5.1935. u Trilju.

³⁷ Marko Dragić, Sveti Nikola – biskup u hagiografskoj baštini Hrvata, Ethnologica Dalmatica, Vol. 22, Split 2015, str. 22.-23.

Nediljica sveta

*Nediljica svetica,
Subota joj sestrica.
Svaki danak braća rade,
U nedilju Boga hvale.*

*Jer nedilja blagdan biše,
Svetu misu svak slušaše.
Tužan grišnik ne tijaše,
On se ohol otimaše.*

*Kad se sveta misa reče,
Jadan grišnik mrtav kleče.
Iznenada smrt ga snađe,
Iz tila mu duh izađe.*

*Duša ode pod nebesa
I zavapi iza glasa:
«Stvoritelju od nebesa,
Pruži svoju svetu ruku,
Skinu s mene ovu muku!»*

*A duh sveti odgovara:
«Dušo grišna, ma ti nisi spravna,
za te rajaska vratata nisu stalna.
Ti si paka zadobila
I u ognju izgorila.*

*Di je tvoja ola glava,
Što je uvijek uzgor stala?
Di su tvoje oči bistre,
Što po svitu uvijek vitre?*

*Di su tvoje ruke bile?
Trgovinu trgovale,
I tuđe su privaćale,
Ali nisu povraćale!»*

*Otrže se tanka dlaka,
Pade duša u dno pakla.
Za u vike vika. Amen.³⁸*

U ovom prenju nam je prikazan razgovor čovjekove duše (duša nevjernika) sa Svetim Duhom pred kojeg je nečista duša došla poslije smrti i molila za oprostjenje grijeha. Duh Sveti nije uslišio njegove molite i prokleo je dušu na „oganj vječni“, odnosno poslao je u pakao. Ovo prenje nam pokazuje koliko su Hrvati držali do odlaska na svetu misu nedjeljom i štovali crkveno- pučke običaje.

5. CRKVENO-PUČKA BAŠTINA

Cetinski kraj poznat je i po bogatoj crkveno- pučkoj baštini koja povezuje crkvene blagdane s narodnim običajima. Kršćanstvo je na području Trilja ostavilo svoje tragove puno prije nego li Konstantin dao Crkvi slobodu djelovanja, a Hrvati koju su se tu naselili su prihvatili to kršćanstvo. Vjernici se od 1901. godine okupljaju u Crkvi svetog Mihovila Arkađela koja je te godine sagrađena i posvećena.³⁹ U prošlosti je bilo mnogo više zabilježenih blagdana i običaja koji su se slavili i štovali, nego što je to danas. Posebnu važnost i značaj imali su obredi su u vrijeme adventa i u korizmeno i uskršno vrijeme, a ti običaji su se sačuvali i do današnjih dana i ubrajamo ih u kulturno bogatstvo našeg kraja.

³⁸ Marko Dragić, *Starinske molitve u šibenskom zaleđu*, Godišnjak Titius, 5-6, Filozofski fakultet Split, 2014., str. 296-297. Usp: Dragić, Marko, *Duša tilu besidila*, (Hrvatske pučke molitvene pjesme iz Bosne i Hercegovine), Mala nakladna kuća Sveti Jure, Baška Voda, 1997.; Marko Dragić, *Suvremena etnografija vjerske usmene lirike u metkovskom kraju*, *Hrvatski neretvanski zbornik 9*, Društvo Neretvana i prijatelja Neretve u Zagrebu, Zagreb 2017., 245-264.

³⁹ Dukić, Josip, *Crkva Sv. Mihovila u Trilju (1901.-2001.)*, Cetinski dekanat, Trilj, 2001. str. 9.

5.1. Svi sveti i Dušni dan

*Tvojim se vjernima, Gospodine, život mijenja, a ne oduzima;
i pošto se raspadne dom ovozemnog boravka, stječe se vječno prebivalište na nebesima.*
(Rimski misal, Predslovlje pokojničko, I.)

Prvog dana mjeseca studenog slavimo blagdan Svih svetih. Crkva je odredila ovaj datum kada svih vjernici mole za sve svete i blažene jer poimenice ne znamo sve koji su umrli na glasu svetosti. "Prvi tragovi općeg slavlja Svih svetih zabilježeni su najprije u Antiohiji i to u nedjelju nakon Duhova. Blagdan Svih svetih slavi se kao spomen na sve poznate i nepoznate kršćanske svece i svetice, a počeo se slaviti kada je papa Bonifacije IV. rimski panteon posvetio Bogorodici i mučenicima (oko 610. god.). Blagdan se najprije svetkovao u nedjelju nakon Duhova, a papa Grgur III., na zahtjev irskih monaha uveo je svetkovanje na 1. studenoga kada je kapelu u rimskoj bazilici posvetio Svim svetim. U vrijeme Karla Velikog blagdan je već bio iznimno proširen. Njegov sin, kralj Luj Pobožni, na zahtjev Grgura IV. 835. godine proglasio je blagdan Svih svetih zapovjednim blagdanom."⁴⁰ Dušni dan ili, kako ga nazivamo u hrvatskoj kulturnoj baštini, Dan mrtvih, Mrtvi dan. Slavi se 2. studenog, osim ako taj dan nije nedjelja, onda se slavi 3. studenog. To je dan kada se prisjećamo svih svojih bližnjih i dragih pokojnika. Kako je u hrvatskoj tradicijskoj kulturi iznimno štovan kult groblja, na Dan mrtvih obično cijela obitelj zajedno ide na groblje te pale svijeće i postavljaju cvijeće na grobove za duše svojih najmilijih pokojnika. „U novije vrijeme običaji obilazaka groblja, nošenje cvijeća na grobove i paljenje svijeća pomaknuli su se s Dušnoga dana na blagdan Svih svetih. Razlozi tomu mogući su jer je blagdan Svih svetih neradni dan."⁴¹ Običaj je da obitelji prije blagdana plati misu za svoje pokojnike te kasnije prisustvuju svetoj misi na kojoj se spominje ime pokojnika i obitelji koja za pokojnog moli, vjerujući da će on biti zagovornik za njihov dolazak u kraljevstvo Božje. U svim kućama se pale lumini za duše onih za koje bismo voljeli da su još među nama. U hrvatskoj tradiciji blagdane Svih svetih⁴² i Dušni dan shvaćamo kao iskaz nade i vjere u zagrobni život.

⁴⁰ Dragić, Marko, Ljubavne divinacije u kulturnoj baštini Hrvata, Bošnjaka, Srba i Poljaka, *Ethnologica Dalmatica* br. 21, Etnografski muzej Split, Split 2014., str. 117.-118.

⁴¹ Dragić, Marko, Dušni dan u hrvatskoj katoličkoj baštini, *Obnovljeni život*, časopis za filozofiju i religijske znanosti, Vol. 68, br. 3, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 2013., str. 425

⁴² Vidi: Marko Dragić, *Svi sveti u hrvatskoj kulturnoj baštini*, Radovi Hrvatskoga društva za znanost i umjetnost, XIV-XV, Sarajevo, 2012.-2013., sr. 71.-80.

5.2. Sveta Katarina

Sveta Katarina je svetica i mučenica te jedna od četrnaest Božjih pomoćnica. Njen blagdan se obilježava 25. studenog. Zaštitnica je djevojaka i žena, zato joj se vjernice obraćaju i mole kada im je potrebna zaštita i pomoć za vrijeme poroda i trudnoće. Mole joj se i studenti, prosvjetni djelatnici, filozofi i teolozi koji je također uzimaju kao svoju zaštitnicu. Sveta Katarina ili u hrvatskoj tradicijskoj kulturi sveta Kata iznimno je štovana, što možemo primijetiti po učestalosti imena Katarina i njenih izvedenica poput Kata, Kate, Katica čime su joj Hrvati iskazivali zahvalnost i poštovanje. Za vrijeme turske okupacije Hrvati su se ženili na blagdan svete Katarine. „Toga se dana u jednome mjestu znalo ženiti i po šezdeset mladića i djevojaka. Taj običaj uveden je zbog „prava prve bračne noći“, a u hrvatskoj tradiciji očuvao se do šezdesetih godina dvadesetoga stoljeća.“⁴³ Milica mi kaže kako su se na taj dan svi ženili jer nakon toga dana su zabranjene svadbe i veselja sve do Božića.⁴⁴ U narodu je najpoznatija izreka koja prati to razdoblje je: „*Sveta Kata, snig na vrata!*“, a Dragić navodi još neke prikupljene izreke poput: „*Sveta Katarina van, do Božića misec dan!*“⁴⁵ jer je po pučkom vjerovanju dan Sv. Katarine obilježava početak Adventa ili Došašća, kao i posljednje dane jeseni i početak zime.

5.3. Advent

U hrvatskoj tradicijskoj kulturi, primjerice, u trogirskom i kaštelanskom kraju prvim čelom Božića smatra se blagdan Svih svetih, na Korčuli to je blagdan sv. Martina⁴⁶ a u Bosni i Hercegovini dani nakon blagdana Svete Katarine aleksandrijske smatraju se početkom adventa.

Najljepše vrijeme u kršćanskoj godini jest vrijeme došašća, odnosno adventa. Riječ advent dolazi od lat. riječi *adventus*, *-us*, m. što znači dolazak, dohod, početak. „Došašće karakterizira pokora te priprava i radosno iščekivanje Gospodinova dolaska. Nedjelja koja je najbliža svetkovini sv. Andrije (30. studenoga) prva je nedjelja Adventa (Došašća). Četiri su

⁴³ Marko Dragić, *Sveta Katarina Aleksandrijska u hrvatskoj katoličkoj tradicijskoj baštini*, HUM časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, br. 7, Mostar, 2011., str. 261.

⁴⁴ Kazivačica Milica Strikić: Kazivačica Milica Strikić: na sv. Katu ako si se mislia oženit, ženija bi se jer onda do Božića više nema ni pireva ni slavlja.

⁴⁵ Marko Dragić, *Sveta Katarina Aleksandrijska u hrvatskoj katoličkoj tradicijskoj baštini*, HUM časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, br. 7, Mostar, 2011., str. 266.

⁴⁶ Usp. Žanetić; Katarina; Dragić, Marko, *Sveti Martin u korčulanskoj tradicijskoj kulturi*, Bosna franciscana 46, Sarajevo 2017. 395.- 414.

nedjelje koje prethode Božiću, a simboliziraju četiri tisućljeća od stvaranja svijeta do dolaska Isusa Krista. To razdoblje karakteriziraju post, pobožnost, molitve, mise (osobito zornice) te opća duhovna i tjelesna priprava za doček Božića. U adventu se nisu smjele održavati svadbe i veselja. Iznimka je bio blagdan Bezgrješno začecje Blažene Djevice Marije. U adventu hrvatski katolici posebno štiju blagdane: sv. Barbare, sv. Nikole, Bezgrješnoga začecja Blažene Djevice Marije, sv. Lucije i sv. Tome. Uz te blagdane obavljaju se određeni poslovi, primjerice, stavljanje pšenice u tanjur ili neku drugu posudu kako bi narasla i u koju su se stavljale božićne svijeće ili je bila uresom za Badnjak, Božić i Novu godinu.”⁴⁷

5.3.1. Sveta Barbara

Blagdan Svete Barbare održava se 4. prosinca te označava početak ciklusa božićnih svetkovina pa ga zovemo još i „Mali Božić“⁴⁸. Predaja kaže da je Barbara rođena u Maloj Aziji te potjecala iz bogate obitelji trgovaca. Isticala se iznimnom ljepotom te ju je otac htio zaštititi od mnogobrojnih prosaca pa je zatvorio u kulu. Iako je njezin otac bio idolopoklonik, Barbara se obratila na kršćanstvo za vrijeme njegove odsutnosti. U tajnosti je pozvala vjeroučitelja koji ju je podučio novoj vjeri te majstora da na njenoj kuli izgradi treći prozor kao simbol triju Božanskih osoba – Sina, Oca i Duha Svetoga te mramorni križ koji je gledao na istok i simbolizirao otkupljenje grijeha. Vrativši se s puta, Barbarin otac je uvidio što je dala napraviti i odlučio ju je ubiti. Od smrti je spasila Sveta Djevica te ju je prenijela u planinu. Nakon toga su Barbaru zatočili i mučili, a na kraju ju je pogubio upravo njezin otac kojeg je naposljetku udario grom te je od njega ostao samo pepeo.⁴⁹ Sveta Barbara je zaštitnica nagle smrti, rudara, topnika, vojnika, a u našoj tradicijskoj kulturi kada joj se obraćamo za zaštitu od nagle i nepripravne smrti molimo:

*Sveta djevice Barbaro!
Kada si svjedočila
za svetu vjeru Isusovu svojom krvlju,
onda ti je premilostivi Isus obećao
da će oni koji te zazivaju u pomoć,*

⁴⁷ Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, br. 3, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 415.

⁴⁸ Blagdan sv. Barbare označava početak ciklusa božićnih svetkovina (Dragić, Marko, *Kult sv. Barbare u kršćanskoj tradiciji Hrvata*, 2015: 159)

⁴⁹ O tome više: Marko Dragić, *Kult sv. Barbare u kršćanskoj tradiciji Hrvata*, Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja, XIII (2), Zagreb: Kršćanski akademski krug (KRAK), 2015, 141-163.

*biti oslobođeni od nagle
i nepripravne smrti.
Učini, dakle, pomoćnice moja,
da se Isus spomene
prolivene djevičanske krvi
i žarke ljubavi tvoje
te po dobrostivom obećanju svojem
ne dopusti da duša moja izađe iz tijela
prije nego se očisti pravom ispovijedi
i Presvetim se Oltarskim sakramentom
okrijepi za put u vječnost.⁵⁰*

Dok se na sjeveru Hrvatske i u Slavoniji mogu pronaći razni običaji i obredi za blagdan Sv. Barbare, u Cetinskoj krajini taj dan se ne obilježava posebno. U nekim krajevima se tada sadi pšenica, no kod nas se ona sadi na blagdan Sv. Lucije. Jedan od običaja u Slavoniji je da se za svetu Barbaru u vodu stavi „grančica svete Barbare” uz molitvu i pjesme. Ako grančica do Božića procvjeta, to je značilo da će se u godini koja dolazi djevojka iz te kuće udati.⁵¹

5.3.2. Sveti Nikola

Sveti Nikola rođen je u 4. st. u Maloj Aziji. Roditelji su mu bili bogati kršćani koji su umrli dok je Nikola još bio mali, a nakon smrti roditelja Nikola je sav svoj imetak razdjelio sirotinju. Stric mu je bio nadbiskup u Miri koji ga je nakon školovanja i zareadio, a nakon stričeve smrti, Nikola je preuzeo njegovu nadbiskupsku ulogu.⁵²

Sveti Nikola je zaštitnik djece, pomoraca, neudanih djevojaka, siromaha, studenata, farmaceuta, pekara, ribara, svjećara, zidara, trgovaca, tkalaca, zatvorenika, trgovaca, putnika, bolesnika i umirućih, a njegov blagdan obilježavamo 6. prosinca.

⁵⁰ Marko Dragić, *Kult sv. Barbare u kršćanskoj tradiciji Hrvata*, Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja, XIII (2), Zagreb: Kršćanski akademski krug (KRAK), 2015, str. 148.

⁵¹ Marko Dragić, *Kult sv. Barbare u kršćanskoj tradiciji Hrvata*, Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja, XIII (2), Zagreb: Kršćanski akademski krug (KRAK), 2015, str. 155.

⁵² Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, br. 3, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 419.

„O svetom Nikoli nastale su mnoge legende još za njegova života. Već uz rođenje Nikole vezuje se legenda da je kao novorođenče mogao stajati. Jedna od legendi govori da je u blizini kuće Nikolinih roditelja živio čovjek koji je nekoć bio bogat, ali je izgubio carsku službu i imetak. Taj čovjek bio je spreman svoje sve tri kćeri prostituirati kako bi ponovno stekao bogatstvo. Čuvši za to Nikola je tri noći zaredom kroz prozor ubacivao po vrećicu zlatnika, te ih tako spasio od poniženja, priskrbivši im dobar miraz. Ta legenda ima dvije verzije završetka. Prema jednoj legendi nakon druge vrećice otac djevojaka odlučio je u zasjedi nekoliko noći čekati dobrotvora. Kad je Nikola ubacio dar i za najmlađu djevojku otac je skočio i prepoznao Nikolu. Usprkos zaklinjanju da nikome ništa ne govori, sretni otac je sve razglasio. Po drugoj legendi Nikola je vidio da ga otac djevojaka čeka pa se popeo na krov i kroz dimnjak ubacio zlatnike. Nad otvorenim ognjištem sušile su se čarape i zlatnici su pali u čarape. Prema toj legendi nastala je tradicija stavljanja darova u čarape ili čizmice, a sveti Nikola postao je zaštitnikom djevojaka u nevolji i udavača. Legenda o svetom Nikoli pripovijeda kako je taj svetac došao u gostionicu i otkrio da gostioničar krade djecu, ubija ih i njihovo meso služi gostima. Otkrio je troje djece sakrivene u posudi za rasol. Učinio je znak križa i djeca su se vratila u život. Temeljem toga čuda sveti Nikola postao je i zaštitnikom male djece. Prema toj legendi i prema onoj o darivanju triju djevojaka nastao je običaj Nikolinje - potajno stavljanje darova dobroj, a šibe lošoj djeci u prozore, čizme i sl. Prema legendi sveti Nikola je krenuo u Svetu zemlju, ali je nastala strašna oluja te brod zamalo nije potonuo. Sveti Nikola je zaprijetio valovima i oni su se smirili. Tako je postao zaštitnikom mornara i putnika.“⁵³

Sv. Nikola je poznat kao djeci omiljen blagdan baš zbog običaja darivanja. Večer uoči blagdana djeca pripremaju i lašte svoje čizmice i čarapice te ih stavljaju na prozore da bi im sv. Nikola ostavio darove. Do jutra bi čizmice bile pune darova, a napunili bi ih roditelji. Prije su djeca najčešće dobivala oraha, bajama, suhih smokava, a u današnje vrijeme daruju se bombonima i čokoladama. Zločestoj djeci roditelji su ostavljali šibu kao opomenu da se trebaju popraviti.

Milica mi je kazala kako u njihovo doba je bio običaj darivanja ne na sv. Nikolu, već na Sv. Lucu:

⁵³ Dragić, Marko, *Sveti Nikola - biskup u hagiografskoj baštini Hrvata*, Ethnologica Dalmatica, 22 (1), Etnografskimuzej, Split, 2015., str. 8-9

„Oni dijelovi Hrvatske koji su bili pod Austrijom, e kod njih se darivalo dicu za Sv. Nikolu, ka i oni šta su bili uz more, jer je on zaštitnik pomoraca i putnika, a kod nas, kod nas se darivalo dicu na Sv. Lucu jer smo mi bili pod Venecijom. Tek od 1991. se počinje darivat i za Nikolu.“⁵⁴

5.3.3. Bezgrješno začće blažene Djevice Marije

Ovaj blagdan Bezgrješnog začća Blažene Djevice Marije obilježava se 8. prosinca i za kršćane je jedan od najvažnijih blagdana koji su posvećeni Bogorodici. „Blažena Djevica Marija u otajstvu Božića uz malog Isusa ima glavnu ulogu. Zato joj pučka pobožnost u doba Došašća posvećuje osobitu pažnju, koja se na poseban način odražava u zornicama, ranim jutarnjim misama na čast Majci Božjoj.“⁵⁵

5.3.4. Sveta Lucija

S blagdanom Sv. Lucije, 13. prosinca, počinje odbrojavanje dvanaest dana do Božića. U hrvatskoj narodnoj tradicijskoj kulturi sv. Lucija se povezuje s očima, vidom i ženskim ručnim radom.⁵⁶ Ova zaštitnice vida, očiju, krojača, pisara, tkalaca, vratara i ratara podrijetlom je Sicilijanka. Prema jednoj predaji Lucija je hodočastila na grob svete Agate moleći za ozdravljenje bolesne majke. Ukazala joj se Sveta Agata, rekavši joj da će joj majka ozdraviti, ali da će ona umrijeti mučeničkom smrću. Po povratku u Sirakuzu, sav imetak je podijelila siromasima što je uvrijedilo njenog zaručnika koji ju je potom prijavio vlastima pod optužbom da je kršćanka. Po hvatanju je zatočena i mučena, ali je čvrsto stajala uz svoju vjeru. Uvriježena je i još jedna predaja po kojoj je Lucija sama sebi iskopala oči jer je jedan mladić bio očaran njihovom ljepotom. Potom ih je poslala mladiću koji je zadivljen njezinom vjerom i sam se preobratio na kršćanstvo. Zato se slikama sv. Lucija često prikazuje s očima na tanjuru, s bodežom i s uljanicom. Na blagdan sv. Lucije, u ostatku Hrvatske, obično se sije pšenica, ali u Trilju se zrna pšenice samo stavljaju u teglu i u sredinu se stavlja svijeća. „Nije se sijala šenica, samo zrnja i svića, i to samo jedna svića. Neki su stavljali tri sviće, a naš je ćaća govoriya da Srbi stavljaju tri sviće i zato smo mi stavljali jednu sviću.“⁵⁷ Pšenica

⁵⁴ Kazivačica: Milica Strikić, rođena 27.08.1946. u Trilju.

⁵⁵ Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, br. 3, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 421.

⁵⁶ Isto, str. 426.

⁵⁷ Kazivačica: Milica Strikić, rođena 27.08.1946. u Trilju.

simbolizira život kod kršćana, a ratari su sijanjem pšenice prizivali plodnost, blagostanje i obilje u nadolazećoj godini. Sv. Lucija je, kao i sv. Nikola donosila darove djeci. Milica mi kaže kako su njima roditelji ostavljali poklone pod jastuk, i to: „*par bajama, oraja ili neko voće.*“⁵⁸

Ranokršćanska mučenica sveta Lucija iznimno je omiljena kod Hrvata te su mnoga imena i izvedenice od toga imena motivirana svetičinim imenom.⁵⁹

5.3.5. Badnjak

Dan uoči Božića, 24. prosinca, zove se Badnjak. Naziv potječe od starocrkvenoslavenskoga glagola бѣдети – „bdjeti“, ili od pridjeva badar i od toga izvedenoga glagola razbadriti se – „razbuditi se, biti budan“, a također označava i „noćno stražarenje“ koje vezujemo uz iščekivanje Božića. S folklornog stajališta, Badnjak je najplodonosniji dan u godini i obilježen je pripremanama za Božić, kako onim duhovnim tako i ovozemaljskim. Po običajima, obredima i ophodima koji ga karakteriziraju može se podijeliti na: Badnje jutro, Badnji dan i Badnju noć.⁶⁰ Za taj dan karakteristično je škropljenje blagoslovljenom vodom, pripremanje hrane, kićenje kućanstva božićnim svijećama, borom, raznim ukrasima, rađenje božićnih jaslji, badnji post, molitva, čekanje i odlazak na polnoćku. Blagoslovljenom vodom škropili bi se ukućani, domovi, štale, stoka, njive, voćnjaci, maslinici. Vjerovalo se da se škropljenjem ozdravljuju bolesni, da zemlja postaje plodnija te da ona drži daleko Sotonu od djece.⁶¹ Milica mi kazuje kako je kod njih bio i običaj posipanja slame po podu kuće: „*Posula bi se slama po kužini da se ne mete i ne radi, a i na spomen toga da se Isus rodio u štalici. Mest se nije smilo da se Božić ne istira iz kuće. Gazda kuće bi uzeo blagoslovljenu vodu i blagoslovia svih i kuću i pojatu i blago.*“

Još jedna karakteristika Badnjeg dana jest paljenje badnjaka. U hrvatskoj tradicijskoj kulturi dvije su vrste badnjaka. Jedna je vrsta kao grana hrasta (najčešće cera) kojoj nije otpalo lišće. Druga je vrsta badnjaka – klada, panj ili truplo stabla dugo do dva metra i debelo trideset do pedeset centimetara i dva manja komada drveta. U Dalmaciji, otocima i Istri to je bio najčešće panj masline ili česmne. Cer i hrast su dugovječna drva i simboliziraju

⁵⁸ Kazivačica: Milica Strikić, rođena 27.08.1946. u Trilju.

⁵⁹ Dragić, Helena, *Osobna imena motivirana imenima ranokršćanskih mučenica*, Croatica et Slavica Iadertina, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2017. 235-252.

⁶⁰ Dragić, Marko, Badnja noć u folkloristici Hrvata, Croatica et Slavica Iadertina br. 6, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2010., str. 229-230

⁶¹ Marko Dragić, Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 139.

vječnost.⁶² Badnjak se palio nakon blagdanske večere, a palila su se dva badnjaka. Pozdrav koji je bio uobičajen na Badnjak kada bi se dolazilo u kuću je: „*Na dobro Vam došla Badnja večer!- I s tobom zajedno.*“

Nakon paljenja badnjaka, na komin gdje gori bi se pristavio objed za Božić, najčešće arambašići i potom bi cijela obitelj zajedno otišla na ponoćku.

5.4. Božić

Božić je jedan od najvećih kršćanskih blagdana kojim slavimo Kristovo rođenje. To je vrijeme ljubavi, mira, obitelji te mu se vesele svi, od najmlađih do najstarijih. Nakon svečane Svete mise ili ponoćke, rodbina, prijatelji i poznanici bi jedni drugima ispred crkve i pri povratku kući čestitali „*Na dobro Vam došlo Porođenje Gospodinovo*“. „Tradicionalna je hrvatska katolička čestitka Na dobro vam došo Božić, Sveto porođenje Isusovo, a odgovara se I s tobom Bog dao zajedno. Darivanje je, također, stara narodna tradicija. U minulim je vremenima najčešći dar bio crvena jabuka. Za Božić se novcem, odjećom, obućom, ogrjevom, hranom darivaju siromašni, bolesni, nemoćni i uopće oni kojima je pomoć potrebna. Taj se dar naziva božićnica. Na taj su se dan ukućani prisjećali svojih najmilijih koji nisu među njima pa bi se radi toga isplakali.“⁶³ Nakon mise i božićanja svi bi odlazili svojim kućama, pjevajući pritom božićne pjesme, kako bi sa svojim najbližima proslavili. Za svečanim ručkom okupila bi se cijela obitelj i zajedno blagovala hranu pripremljenu prethodni dan. Najstariji član obitelji upali svijeću koja se stavlja u pšenicu posijanu u zdjelu na blagdan sv. Lucije Vjerojatno se ni na jedan datum u godini ne daje toliko na važnosti obitelji i zajedništvu kao na Božić, a za njegovanje tog običaja zaslužni su stariji članovi porodice.⁶⁴

„*Svi smo išli na ponoćku, i stari i mladi, a posli ponoćke bi išli po selu i pivali božićne pisme. A sutra bi samo dica išla po kućama, stari su išli na Stipana čestitat. Mi bi išli čestitat susidima i prijateljima i svima i nosili bi sa sobom jabuku. A u tu jabuku bi nam oni onda utakli po dinar.*“⁶⁵

⁶² Dragić, Marko (2010): Badnja noć u folkloristici Hrvata. Croatica et Slavica Iadertina, str. 231.

⁶³ Dragić, Marko, Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 142.

⁶⁴ Rihtman-Auguštin, Dunja, Knjiga o Božiću, Božić i božićni običaji u hrvatskoj narodnoj kulturi, Golden marketing, Zagreb 1995., str. 153.

⁶⁵ Kazivačica: Milica Strikić, rođena 27.08.1946. u Trilju

5.4.1. Sveti Stjepan i Sveti Ivan Apostol

Blagdan svetoga Stjepana ili Stipandan slavi se dan nakon Božića, 26. prosinca. Običaj je na ovaj blagdan ići u posjetu užoj rodbini kako bi im se čestitao Božić. Posebno bi se slavilo u kućama gdje je domaćin taj dan imao imendan. Sveti Stjepan je zaštitnik konja tako da je narod taj dan posebnu pozornost posvećivao konjima te bi se organizirale bi se i utrke.⁶⁶

„Stipan se uvijek slavija u Košutama, tamo bi bija glavni dernek pa bi svi išli tamo, na Grepčine. Ženske bi se na taj dan lipo uredile. A svaki Stipe ili Stipan bi u kući dernek radili, tribalo se imat jist i pit.“⁶⁷

Treći dan Božića slavi se Sveti Ivan ili Ivandan. Taj dan je dan blagoslova vina u crkvama. Iz kuća bi se iznosila slama i stavljala bi se po voćkama, sredilo bi se kućanstvo jer Ivandan bio prvi dan nakon Božića da se smije raditi.

5.4.2. Silvestrovo

Silvestrovo je posljednji dan u godini, a nazvano je prema svetom Silvestru I., poznatom papi. Za vrijeme svog života proživio je mnogobrojna mučenja i pogubljenja kršćana. O njegovom životu Dragić piše: „Silvestar I., rođeni Rimljanin, bio je trideset treći papa. Bio je papa od 31. siječnja 314. godine do 31. prosinca 335. godine. Po dužini pontifikata osmi je papa. Bio je papa dvadeset jednu godinu, jedanaest mjeseci i jedan dan. (...)Silvestru je u kuću došao Timotej, kojega nitko nije htio primiti jer je propovijedao vjeru Isusa Krista. Timotej je imao obilje bogatstva pa je vladar Tarkvinije zapovjedio da se Silvestra žrtvuje idolima. Silvestar je Tarkviniju rekao: 'Zli čovječe, imat ćeš muke koje nećeš izdržati. Umrijet ćeš ove noći.' Potom je Silvestar utamničen, a Tarkvinije je otišao na večeru. Dok je jeo, kosti ribe su mu se zaglavile u grlu i točno u ponoć je umro, kako je Silvestar prorekao. Tada se Silvestar izbavio iz zatvora. Bio je toliko milostiv da su ga svi kršćani voljeli, jer je bio kao anđeo cijelim tijelom, svet u poslu, dobar savjetnik, strpljiv i darežljiv i čvrsto utemeljen u vjeri. Imao je popis svih udovica i siročadi kojima je pomagao. Postio je sve petke i subote. Kad je rimski biskup sveti Miltijadumro, sav narod je Silvestra izabrao za

⁶⁶ Marko Dragić, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, str. 147

⁶⁷ Kazivačica: Anđelka Strikić, udata Sarić, rođena 4.5.1935. u Trilju.

velikoga rimskog biskupa. Uspostavio je post srijedom, petkom i subotom, a četvrtak je posvetio kao nedjelju. Sveti Silvestar postao je rimskim biskupom 314. godine, za vrijeme vladavine cara Konstantina I. Velikoga, sina Konstancija I. Klora i svete Jelene Križarice.⁶⁸ Silvestrovo u kulturnoj baštini Hrvata karakteriziraju vjerski običaji i obredi. Na zadnji dan u staroj godini u crkvama se slave mise zahvalnice jer treba zahvaliti Bogu na svim darovima tijekom protekle godine i tražiti milost za nastupajuću godinu. Stara godina se nekoć ispraćala tako da bi se obitelji i prijatelji okupili na kominu, jeli bi, pili i veselili se. Današnji običaji malo su se promijenili jer se dočeci uglavnom održavaju na trgovima i u klubovima, ali nije se promijenilo to da i dalje staru godinu ispraćamo u društvu naših najdražih.

5.4.3. Sveta tri kralja

Sveta tri kralja predstavljaju završetak božićnih blagdana. Naziva se još i Bogojavljanje i Vodokršće. U crkvama se blagoslivlja voda koja će se do idućega blagdana Sveta tri kralja čuvati u kućama i kojom će domaćin u određene dane i po potrebi škropiti ukućane, blago i imanje s vjerovanjem da se očiste i da se od njih odagnaju demoni. Obred je drevnoga porijekla i nalazi se u mnogim religijama, a u kršćanskoj civilizaciji postoji od samih početaka.⁶⁹ Na taj se dan iznosi se iz kuće božićni bor, ugljen, pepeo i nedogorjeli badnjak i ostavlja se u vinogradu, voćnjaku, masliniku te služi kao zaštita od nevremena i za uspješniji rod. Postoji par izreka koje se govore u narodu: „*Vodokršće i pop dršće*“ i „*Vodokršće uvik zlo godišće*“.⁷⁰

5.5. Poklade

Sveta tri kralja označavaju kraj božićnih blagdana, a od 7. siječnja do Čiste srijede, razdoblje je poklada ili karnevala. Pokladni običaji i događaji su na vrhuncu tri dana pred Pepelnicu (Čistu srijedu). Tada se obilno jelo i pilo, posebno u utorak navečer pred korizmu jer je većina ljudi postila sve do Uskrsa. Kaže se: „*Poklade s' guzicom se oklade, nema mrsa*“

⁶⁸ Dragić, Marko (2015): Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi. Crkva u svijetu, str. 305.

⁶⁹ Dragić, Marko, Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji, Crkva u svijetu, br. 1, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2007., str. 96-117.. str. 99.

⁷⁰ Kazivačica: Anđelka Strikić, udata Sarić, rođena 4.5.1935. u Trilju.

do Uskrsa.“ Te dane narod naziva: Velike poklade ili Završne poklade.⁷¹ Maskiranje svoje korijene vuče još od pretkršćanskih vremena. Mladi su se maškarali tako da bi išarali lice ili stavljajući na nj poveze, muški bi se obukli u ženske i obratno, pa bi tako hodali po selu da ih se ne prepozna. Išli bi od vrata do vrata i kupili darove, a poslije bi dobiveno dijelili među sobom. Jednoga utorka, od 5. veljače do 7. ožujka, zadnji je pokladni dan. Taj dan je kruna poklada, ali običaji traju i dva dana prije. Nedjeljom se maškaraju djeca, oni su svojevrsan uvod onomu što slijedi, ponedjeljkom mladi, a utorkom stariji. Ophod maškara najčešće se odvijao u utorak uoči Čiste srijede, a karakteriziraju ga: zastrašujuće maske i drugi odjevni rekviziti, buka, galama, zvonjava zvona privezanih na maškare (mačkare), pjesme, šale i tako dalje. Time se htjelo otjerati demone od domova i štala; ljudi i stoke.⁷²

5.6. Korizma i Veliki tjedan

Korizma je vrijeme pripreve za Uskrs. Riječ Korizma dolazi od talijanske riječi *quadragesima*, odnosno talijanske riječi *quaresima* i označuje broj četrdeset, to jest četrdesetodnevno razdoblje koje prethodi Uskrsu.⁷³ Počinje na Čistu srijedu i završava na Veliki petak. Broj tih dana uskrsne pripreve uvjetovan je Isusovim četrdesetodnevnom postom u pustinji prije početka njegova propovijedanja i naviještanja Evanđelja. Stoga je Korizma vrijeme posta i nemrsa, odricanja, pokorničkih djela i molitve. Na Pepelnicu ili Čistu srijedu se glava posipala pepelom, a pepeo označava čišćenje i poniznost; u crkvi se obred izvodi uz riječi koje podsjećaju na to da čovjek potječe iz pepela i da će se vratiti u pepeo. Korizma je vrijeme duhovne obnove čovjeka i tada nema nikakvog veselja ni slavlja. „*Nema ženidbe za vrijeme korizme i uopće u to proljetno vrijeme oko Uskrsa. Zato se i kaže 'Proljetna mlada i jesensko šćene na istoj doredži.*“⁷⁴ Korizmeno vrijeme je vrijeme velike pokore pa se vjernici trude živjeti u skladu s vjerom, pokorno i skromno. Petkom je post obavezan, a mnogi ljudi pokušavaju u Korizmi iskorijeniti svoje loše navike i odreći se poboljšati se. Iako se danas ljudi većinom odriču čokolade, alkohola i cigareta, nekada to nije bilo tako. Prije su ljudi odriicali psovki, ogovaranja i ljutnje.

⁷¹ Dragić, Marko, Velike poklade u folkloristici Hrvata, Croatica et Slavica Iadertina, Vol.8/1, No.8., Zadar, 2012., str. 156.

⁷² Isto, str. 158.

⁷³ Čapo-Žmegač, Jasna, *Hrvatski uskrsni običaji, Korizmeno-uskrsni običaji hrvatskog puka u prvoj polovici XX. stoljeća*, pučka pobožnost, zajednica. Golden marketing, Zagreb 1997., str. 28.

⁷⁴ Marko Dragić, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 153.

Veliki ili Sveti tjedan je tjedan pred Uskrs u kojemu Crkva slavi Isusovu muku i smrt. Veliki tjedan započinje Cvjetnicom koja se sastoji se od blagoslova maslinovih i vrbinih grančica te čitanja Muke Isusove kao uvoda u Veliki tjedan. U tradicijskoj katoličkoj baštini Hrvata postoji niz običaja koji karakteriziraju Cvjetnicu: umivanje u cvjetnoj vodi, blagoslov maslinovih ili palminih grančica, procesija s blagoslovljenim grančicama, misa na kojoj se pučkim napjevom pjeva Muka. Umivanje cvjetnom vodicom je simboliziralo čišćenje od grijeha ali se i vjerovalo da štiti ljepotu lica. Na svetoj misi, na Cvjetnicu, blagoslivljaju se maslinove grančice, kao znak slavljenja Isusova ulaska u Jeruzalem pri čemu je on sam mahao maslinovom granom. Blagoslovljene grane se nose kućama kako bi donijele radost i blagostanje u obitelj. Nakon Cvjetnice slijedi Sveto trodnevlje koje najavljuje dolazak Uskrsa, najvećeg kršćanskog blagdana.⁷⁵

Prvi dan Svetog trodnevlja je Veliki četvrtak. To je dan Isusove posljednje večere. Naime, Isus je posljednji put sa svojim učenicima proslavio Pashu i to dan prije samoga blagdana, te ustanovio svetu misu. U noći Velikoga četvrtka izdao ga je Juda. Veliki petak je spomendan Isusove muke i smrti. Na taj dan nema euharistije, vjernici se okupljaju u miru i tišini, a oltar je prazan i bez cvijeća, križa i svijeća. Post i nemrs je obavezan, što znači da se jednom u danu pojede, a tko je mogao postio bi taj dan o kruhu i vodi. Upravo jer je na petak bila muka Gospodnja, tijekom cijele godine velik broj katolika ne jede meso petkom; posti. Velika subota se zove još i *Bila subota*, zbog običaja da se taj dan sređuje i pere kućanstvo, ali i običaja umivanja vodom koja je netom blagoslovljena u crkvama. Na veliku Subotu se bojaju jaja, pripremaju sirnice i kolači. Ta pripremljena hrana, jaja, sirnice, sol, zelena kapulica bi se spremila u košaru koja bi se nosila na ponoćku, nakon koje je slijedio blagoslov hrane. Prilikom blagoslova košara se otkrije, a blagoslovljena hrana se objeduje na Uskrs, posebno za doručak. Blagoslov jela na Veliku subotu spada u još jedno crkveno-pučko bogatstvo ovoga kraja. Osim što bi blagovali jaja, njima se i igralo. Poseban običaj na Uskrsni ponedjeljak je tucanje jajima. djeca su se tucala jajima, obično na Uskrsni ponedjeljak. Vjernici Uskrs doživljavaju kao središnji događaj povijesti spasenja i kao navještaj vjere u osobno uskrsnuće, stoga Uskrs smatramo najvećim kršćanskim blagdanom.

⁷⁵ Dragić, Marko, *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, 2015., str. 157.-183

5.7. Sveti Juraj

Blagdan svetog Jurja slavi se 23. travnja i on u tradiciji znači kraj zime i početak boljeg i ljepšeg vremena. Kaže se u narodu: „*Nema lita do Jurjeva danka, niti brata što ne rodi majka.*“⁷⁶ Da je jedan je od najštovanijih svetaca u kršćanstvu svjedoče brojni toponimi nazvani po njemu; primjerice vrh planine Biokovo. Dragić o Sv. Jurju piše: „Njegov je kult iznimno raširen u hrvatskoj kulturnoj baštini. Seljaci su svetoga Jurja najprije štovali kao zaštitnika konja, a potom i ostalih domaćih životinja. U narodnoj je tradiciji sveti Jure zaštitnik od teških bolesti: bolesti s jakim grčevima, visokom vrućicom, padavicom, kužnom epidemijom. Zaštitnikom je: ratara, pastira, konja i ostale stoke, zemlje, usjeva, zelenila. Bio je zaštitnikom križara, vojnika, ratnoga konjaništva i svih obrta u vojne svrhe, a djevojke i žene štiju ga kao zaštitnika od napasnika. Svetome Jurju narod se preporuča za zaštitu od zmija i vještica, a zaštitnikom je i od pogibelji na vodi.“⁷⁷

Život svetoga Jure prepun je legendi, a jedna od zasigurno najpoznatijih je ona sa zmajem. Legenda govori o zmaju koji je živio u močvari pokraj grada Silene čiji su stanovnici svaki dan trebali prinašati žrtvu u vidu dvije ovce. Nakon što je ponestalo ovaca za prinos, bili su primorani odabirati mladića ili djevojku koji će podnijeti žrtvu. Na red je došla i kraljeva kći Margareta. Međutim, Margareta je na putu do zmaja srela Jurja koji je kopljem onesposobio zmaja te mu oko vrata vezao pojas kraljeve kćeri. Pokorenog zmaja doveo je u grad i usmrtio ga kopljem. Kralj i sav puk pokrstili su se kada su vidjeli što je Juraj uradio.⁷⁸

Juraj, zmaj i djevojka

Veseli se, Bosno, zemljo slavna,

Koja jesi na glasu odavna!

Eto tebi lita pramalita

I u litu sveca Jurjev-dana,

Koji nosi ugodnih darova:

Tihe rose, zelenih dubrava;

⁷⁶ Kazivačica: Anđelka Strikić, udata Sarić, rođena 4.5.1935. u Trilju.

⁷⁷ Dragić, Marko, *Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina, Vol. IX, No, 9/1, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2014., str. 272.

⁷⁸ Dragić, Marko, *Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina, Vol. IX, No, 9/1, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2014., str. 273.

*Po planinam prokopnit će sniže,
Po dubravam procvasti će cmilje,
Po bostanu rumene ružice,
Štono beru mlade divojčice.
Još će Jure veću radost donit,
Od nemila zmaja izbaviti,
A štono je u Širinu gradu.
Pa mu daje širenska gospoda,
Njemu daju mita i darova:
Sve na noćcu po jalovu ovcu,
U na danak po divojku mladu
Vas se Širin redom obredio,
Redak dogje od Širina kralja
I njegove kćerice jedinice,
Po imenu mlade Sultanice.
Lipo ju je babo opremio,
Al' za kralja ko da pridavao:
Na nju meće veru i prstenje,
A na glavu sva od zlata kruna.
Kad je biše babo opremio,
Sit se babo biše naplakao:
„ Kćeri moja, drago dite moje,
Kad mislio tebe okruniti
I na tvoje misto postavit te,
Evo ću te jadan prigoriti
Nemilome zmaju od Proždora!
Kćeri moja, drago dite moje,
Ne ostavljaj Akarona svoga
Nit' poznaji Boga velikoga,
Neg' poznaju Akarona svoga,
Štono ti ga babo sakovao
Sve od zlata i bisera plava.“
A lipše je majka naučila
I nauke pak njojzi davala:*

„ Kćeri moja, draga dušo moja,
Ti ostavi Akarona svoga,
Poznaj, kćeri, Boga velikoga,
Ne bi li te Bože izbavio,
Iz take te nevolje vadio!“
Dade babo njojzi pratioce:
Za svatove širensku gospodu,
Za jengije širenske gospoje.
A divojka i odviše lipanj
A koliko stala i pristala,
Toliko je mudra i pametna;
Pa ga igje preko Širin-grada,
Svagog ona ljubi i celiva.
Dogje ona nemilom jezeru:
Pobigoše širenska gospoda,
Osta tute lijepa divojka
I cvileći i suze proljuć.
Kad eto ti na konju delije,
U zelenu, na konju zelenu.
Božju pomoć nazivlje delija,
Božju pomoć prihvati divojka.
A divojka riči progovara:
„ Haj' otolen, neznani delijo!
Ak' izagje zmaje od Proždora,
Proždrit hoće i mene i tebe;
Biži jadan, pa sahrani sebe!“
Ali Jure besidi divojci:
„ Ho'š se mojim krstom prikrstiti
I u moju viru virovati,
Od zla ću ja tebe izbaviti.“
A divojka riči progovara:
„ A kad su ti dala pak nebesa,
Da ti činiš pak takva čudesa,
Tvojim ću se krstom pokrstiti

I u tvoju viru virovati. “
Sagje Jure dobroga konjica
Pa zadiva koplje u ledinu
I za koplje konja privezaše
Pa on ode do divojke mlade
I na nju je glavu naslonio,
Da ga pulja u vranu perčinu.
Uto ga je sanak privario,
A jezero zmaje zamutio,
A divojka probudila nije;
Otisnu se suza sa očiju,
Na Jurine obraze padaše.
Ali Juru suze ožegoše
Pa se Jure sa sna raztrznio
Pa divojci riči besidio:
„ Bolna seko,sad je vedro bilo!“
Besidi mu mlada divojka:
„ Kiša nije iz vedrog neba,
Nego suze iz očiju mojih!
Evo zmaje jezero zamuti,
Nego biži za sahranit sebe. “
Ali Jure besidi divojci:
„ Ho’s se mojim krstom pokrstiti
I u moju viru virovati,
Ostaviti Akarona svoga,
Poznat moga Boga velikoga,
Lako ću ja zmaja pogubiti,
A tebe ću od zla izbaviti. “
Tad divojka reče Juri:
„ Tvojim ću se krstom pokrstiti
I u tvoju viru virovati,
Ostavit ću Akarona svoga,
A poznati Boga velikoga. “
Igje Jure svom dobro konjicu

*Pa uzimlje koplje kostajnicu
Pa ga igje nemilom jezeru
Pa mu pruži koplje i desnicu
Ždere zmaj koplje i desnicu
I Jurinu do ramena ruku
Zmaje zvižgje ljuto strahovito,
Jure viče glasovito
Kako zmaje strahovito zvižgje,
Sve je s gore poličao listak,
A sa zemlje poličao pisak.
Kudgod zmaj htio prolazio,
Sve jezero mutno i krvavo,
A kad Jure htio prolazio,
Sve jezero suho ostavio,
Zavapio Boga velikoga,
Oko njega sve augjele svete
I izguli zmaja nemiloga.
Pa ga dogje do dobrog konjica
I daje ga divojci mladoj:
„ Vod,divojko zmaja nemiloga!“
Nanj divojka ne smi ni gledati,
Kamoli će zmaja provoditi!
Ali Jure besidi divojci:
„ Neka vide širenska gospoda,
Kako vodiš zmaja nemiloga!“
Pa odoše do Širina grada
Sve vodeći zmaja nemiloga
Do onog od Širina kralja.
Kad je gleda od Širina kralju,
Tada Juri tiho progovara:
„ Pogubi mi zmaja nemiloga,
Evo tebi po Širina-grada
I evo ti kćerca za ljubovke.“
Al' mu Jure tiho besidio:*

*„ Tvoga neću mita ni darova,
Nego hoću viru Isusovu:
Ho'š ostavit Akarona svoga,
Poznat moga Boga velikoga
I mojim se krstom pokrstiti
I u moju viru virovati,
Onda ću ti zmaja pogubiti.
Ako li ti virovati ne ćeš
I mojim se krstom pokrstiti,
Puštat hoću zmaja nemiloga,
Da vas sada ždere na hiljade,
Kosio vas do sad na stotine.“
Kad to čuje od Širina kralju,
A na inad biti ne mogaše,
Jurinim se krstom pokrstio,
U Jurinu viru virovao,
A za njima po Širina grada
I suviše za hiljadu vojske.
Tada Jure zmaja odvodio,
Na Smradovu njega pogubio.⁷⁹*

Ova pjesma govori o tome kako su Turci poraženi na Čitluku (danas, malenom selu iza Sinja) baš na Jurjev-dan. Zbog poraza datuma, 23. travnja, seljani su smatrali kako Turci više neće napadati Dalmaciju jer ih je sv. Jure spasio. U selu pod imenom Krin, u blizini Čitluka osnovan je Jurin grad za što se, po guslaru Bojanu, smatra crkvice podignuta na ruševinama starije crkve u čast sv. Juri. Tu se također nalazi i jezero u kojem i danas ima velikih zmija. U narodu se kaže: „*Jurjev danak- 'ajdučki sastanak*.“⁸⁰

5.8. Sveti Marko

Blagdan sv. Marka obilježava se 25. travnja. Sveti Marko Evanđelist zaštitnik je građevinskih radnika, odvjetnika, zidara, staklara, pletača košara, notara, pisara, zatvorenika,

⁷⁹ Kazivačica: Anđelka Strikić, udata Sarić, rođena 4.5.1935. u Trilju.

⁸⁰ Isto.

zarobljenika, staklara, lavova, Venecije, Egipta. Njemu se utječe protiv nevremena, munje, tuče, protiv nepripravne smrti te za dobro vrijeme i dobru žetvu. Zaziva ga se u slučajevima okorjelosti, nekajanja, uboda kukaca, gušavosti, bolesti, izraslina na vratu. U ikonografiji ga se prikazuje uz krilatoga lava koji je simbol snage uskrsnuća.⁸¹ Kako sa ovim blagdanom dolazi i ljepše vrijeme, u narodu važi izreka: „*Na sv. Luku meti u nidra ruku, ne vadi je vanka do sv. Marka.*“ Također, s dolaskom proljeća blagoslivljala su se polja i usjevi, molilo se za rodnu godinu.

„*Na sv. Marka išlo bi se na Bilu glavicu u procesiju i blagoslivljalo se polje. Nosili bi blagoslovit žito, šenicu.*“⁸²

5.9. Sveti Ivan Krstitelj

Blagdan svetoga Ivana Krstitelja slavi se 24. lipnja. Naziv Krstitelj dobio je jer je u rijeci Jordan krstio Isusa Krista, ali se u ovim krajevima naziva i Sveti Ivan Svitnjak. U Dalmaciji je svitnjak sinonim za krijes, a uz ovaj blagdan vezuju se običaji paljenja krjesova. Skoro ispred svake kuće palio bi se svitnjak oko kojeg bi se okupila obitelj i prijatelji. Veselilo se, igralo kolo, sviralo i pjevalo, a najviše zabave donosilo bi preskakanje svitnjaka. Natjecali su se tko će preko većeg plamena preskočiti. Pjevalo bi se uz Ivanjsku vatru: „*Od Ivana do Ivana, da me kosti ne bole*“⁸³ jer je bilo uvriježeno vjerovanje da će toplina vatre izliječiti bolove u kostima.

5.10. Sveti Mihovil

„*Sveti Mihovil ili ti ga Mijovil kako bi mi rekli je dan kada se svetkuje i trguje, dan kada se zapiva i pomoli svom zaštitniku Mijovilu*“, kaže mi Anđelka. Blagdan Sv. Mihovila centralni je događaj i za sve mještane grada Trilja i okolnih mjesta. 29. Rujna Trilj slavi dan grada i blagdan svog zaštitnika – svetog Mihovila arkandela. Trguje se sa svim i svačim ponajviše s različitim alatima, kovačkim i drvodjelskim rukotvorinama. Nađe se tu i razno raznih starinskih predmeta izvučenih iz zaborava, nečijeg šufita i konobe. Dernek u Trilju je jedan od najpoznatijih u Sinjskoj krajini pa ovamo dolaze ljudi iz svih bližnjih sela, ali dolaze

⁸¹ Dragić, Marko (2016): *Sveti Marko Evandelist u kršćanskoj kulturnoj baštini Hrvata*. Nova prisutnost, časopis za intelektualna i duhovna pitanja, str. 264.

⁸² Kazivačica: Milica Strikić, rođena 27.08.1946. u Trilju

⁸³ Kazivačica: Anđelka Strikić, udata Sarić, rođena 4.5.1935. u Trilju.

i prodavači i kupci stoke iz dosta udaljenih krajeva. To je bila najbolja prilika za sastajanje prijatelja i znanaca iz različitih sela. Tog se dana išlo u crkvu i često je bila procesija. Na svečanoj misi bi se znalo vjenčati i desetak parova iz okolnih sela Vedrina, Jabuke, Strmodolca i Košuta. Time počinje perido svadbi koji traje preko čitave jeseni i zime. Kada poslije podne završi stočni sajam, počinje dernek s plesom, pjesmom i kada se upoznaje mladež i biraju budući bračni partneri. mladići su zamirali-zagledali i pojili-častili svoje djevojke. Posebna oznaka su grotulje i darivanje grotuljama. Grotulja je niz probušenih oraha, nanizanih na špagu. Grotulje daruje djevojci mladić koji ju tek prvi put upozna i zamiri kao i zaručnik ili onaj koji se već duže vremena poznaje s djevojkom, a s darivanjem grotulja prvi put pokazuje tu svoju vezu javno. Katkad neka djevojka dobije toliko grotulja da ne može hodati od tereta. Također, derneći su redovno završavali tučom, a kada bi se završilo bez tuče smatralo bi se da je to bio slab dernek. Anđelka mi je poblize objasnila pjesme i ples na dernećima: „*Imali bi starinske dipele. Svirale bi. Poneko bi uz dipele pleso, al ples bi bio većinom brez pisme i svirke. I pisme bi bile, kad bi plesali u kolu. To je ona rera i svak piva kako zna za vrime kola*“⁸⁴

6. NEKADAŠNJI ŽIVOT

Nadalje, u Cetinskoj krajini živjelo se uglavnom od poljodjelstva i stočarstva, ali i od sitnog obrta i trgovine. Godine 1880., za vrijeme austrijske uprave podignut je Željezni most u Trilju, na položaju današnjeg visećeg mosta. Godine 1881. utemeljena je javna muška osnovna škola. Nova crkva posvećena triljskom zaštitniku sv. Mihovilu Arkandelu dovršena je 1901. godine. U doba svjetskih ratova i Hrvatskoj nesklonih režima kroz 20. stoljeće stagnirao je i razvoj triljskog kraja. Ipak, u Trilju se uvijek grade mostovi. Novi, betonski most na položaju današnjeg mosta preko rijeke Cetine pušten je u promet 1938. godine. U Drugom svjetskom ratu, 1943. minirali su ga partizani, a opet je podignut 1948. godine. Najveći zločin u Drugom svjetskom ratu u Cetinskoj krajini izvršen je 28. i 29. ožujka 1944. u podkamešničkim selima od strane njemačkih postrojbi. Utvrđeno je više od 1400 žrtava, uglavnom staraca, žena i djece.

⁸⁴ Kazivačica: Anđelka Strikić, udata Sarić, rođena 4.5.1935. u Trilju.

U hrvatskim desetljećima nakon Drugog svjetskog rata u sklopu komunističke Jugoslavije-Triljani žive od tradicionalnih gospodarskih djelatnosti, a primjer smjernica ka industrijalizaciji postaje triljska tvornica za preradu plastičnih masa "Cetinka" koja je započela s radom 1958. godine.

Hrvatski narod 1991. se izborio za odlučivanje o vlastitoj sudbini, stvorivši suverenu i samostalnu Republiku Hrvatsku. Ona se odhrvala zločinačkoj velikosrpskoj agresiji u Domovinskom ratu, čemu su pridonijeli i triljski branitelji. Među njima su bila i sva tri Anđelkina sina.

Najveća prijetnja triljskom kraju dogodila se koncem siječnja 1993. kada je neprijateljska vojska pri povlačenju minirala branu HE Peruća, no katastrofa velikih razmjera je na vrijeme spriječena. Godine 1998., kada je obnovljena teritorijalna cjelovitost Republike Hrvatske, Trilj napokon zasluženno dobija status grada. Od antičkog Pons Tilurija do suvremenog Trilja, u sprezi sa zahtjevima modernog vremena, predstavljajući baštinu i nepresušne prirodne potencijale, Triljani su prihvatili turističke i svekolike druge izazove budućnosti, uvijek se uzdajući u blagoslov svog zaštitnika Sv. Mihovila Arkandela.

6.1. Običaji i nošnje

Narodna nošnja u 18.st. u sinjskom kraju bila je jednostavna. Pripadala je dinarskom tipu, izrađena većinom od vune koje su stočari imali u izobilju. Običnog dana muškarac je oblačio vezenu košulju sa širokim rukavima. Povrh nje se oblačio bijeli koržet koji su Sinjani donijeli iz Ramske doline. Preko njega bila je jačerma ili ječerma-prsluk od sukna, a privezivao se pojasom od spojenih vrpca. Uz pas bi stavljali oružje, nož i kubure. Znao se upotrebljavati pojas na kojem je visjela kesa sa novcem ili duvankesa. Hlače su dopirale do gležnja, a vezale su se vunenom vrpcom o pasu. Hlače su se otvarale sa strane s mnogo kopčica od žute mjedi. Čarape se nisu nosile, nego našivače na koje se obuvalo polucipelice. Na njih su se obuvali opanci od sirove goveđe kože. Ljeti se nosila ista odjeća, jedino što su se oblačile široke hlače. Na glavi su mladići nosili prastaru crvenkapu, dok su stariji nosili crvenu kapu omotanu u peškir, vjerojatno po istočnjačkom običaju. Pokrivanje glave je uglavnom uvedeno nakon seoba. Ženska narodna nošnja bila je bogatije urešena od muške. Šarenilo ukrasa zavisilo je od obiteljske imovinske moći. Košulje pune vezova bile su otvorene na prsima, a zatvarale su se s dvije spone. Suknja, utezi i prsluci mogli su biti od modrog ili bijelog sukna. Pojas je redovito bio istkan od crvene vune, ali od različite boje.

Na pojas se znalo staviti mala puceta od kositra utkana u razmacima duž cijelog pojasa. Mjestimice bi bio i pokoji križ, da bi se krštene duše odvratile vještice ili zli duhovi. Pregača bi se stavljala preko suknje, ispod pojasa, a dopirala je do pola noge. Iz starog kraja, Rame, sačuvano je žensko oglavlje i omatanje glave crvenim peškirom.

Što se tiče narodnih običaja, oni se ne razlikuju u mnogome od običaja ostalih dijelova Dalmacije. Odlučila sam izdvojiti neke kao rođenje djeteta, ženidbu te smrt i pokop.

6.2. Rođenje djeteta

Seljačke žene su prihvaćale trudnoću mnogo lakše nego gradske žene. Smatrale su kako začeti plod treba donijeti na svijet jer se na taj način produžuje život zajednice. Kod seoskih žena je vitalnost bila jača pa im je porod prolazio bezbolnije. Žene su pri rođenju pomagale jedna drugoj. Ukoliko su morale ići daleko od kuća na rad, nosile bi kolijevku sa sobom i smjestili dijete u hlad pod stablom te uz posao dojile dijete ne opterećujući se time. Nekoliko dana nakon rađanja skupili bi se kod roditelja bliži rođaci i prijatelji na babinje, slavlje sretnog poroda, noseći sa sobom razna jela. Ovaj običaj se očuvao do dana današnjih.

6.3. Ženidba

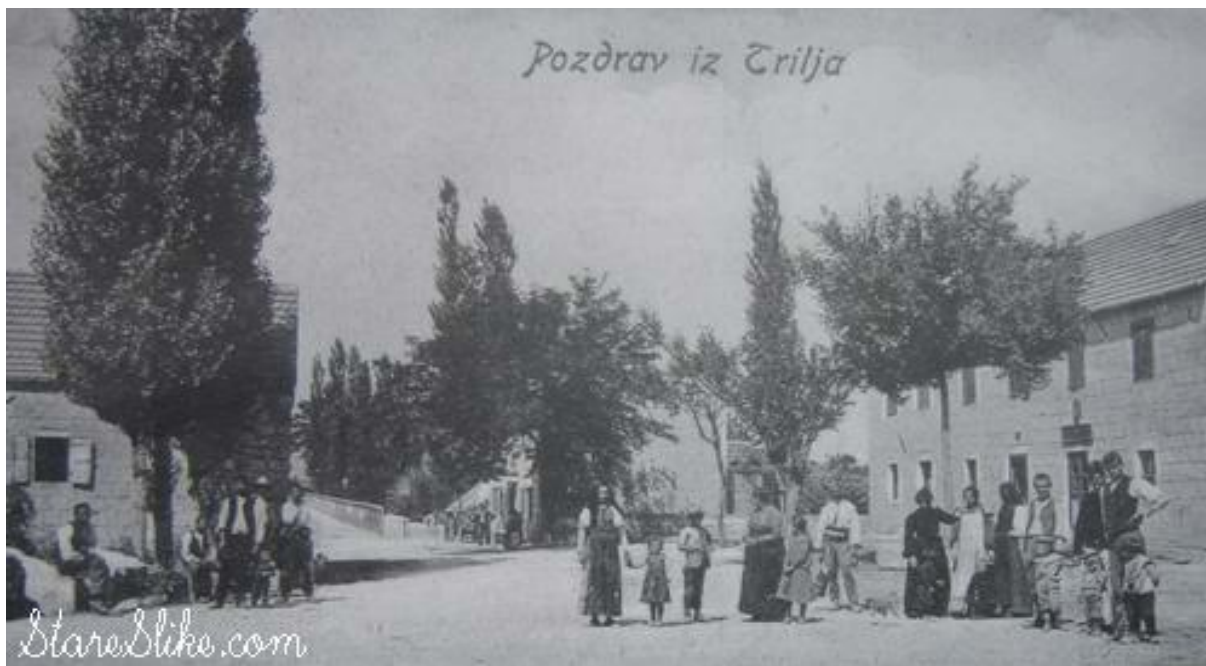
Roditelji su igrali važnu ulogu u izboru supružnika. Znalo se čak dogoditi da se vjerenici nisu ni viđali prije dolaska pred oltar. U obiteljskom životu bio je naglašen patrijarhat, što je plod čvrstog i zadružnog života. U biranju supružnika ekonomski interes nije imalo veliki utjecaj iako nije smio biti zanemaren. Više se pazilo na ćud djevojke te njene majke, odnosno, gledalo se je li kućevna. Zatim na zdravlje obitelji te moralne odlike mladenke. Proces ženidbe započinjao bi proscima, zatim sklapanje ženidbenog ugovora uz dobru večeru pa davanje pristanka kad prosac daje djevojki jabuku i u njoj zlatni cekin. Jabuku je djevojka davala ocu ili bratu. Nakon toga su nastajali pregovori o cijeni za ustupanje kćeri ili sestre. Cijena je redovito iznosila 10 ili 12 cekina, prema bogatstvu vjerenika. Za miraz, ili u dotu, nosila bi se bijankerija- posteljina te takozvana ženina oprema za rad. Roba se prenosila u škrinjama, poslala bi se u četvrtak uoči vjenčanja. Obično bi se nosili lancuni-plahte, sukanci- vuneni pokrivači, oglavci- jasutčnice, kabanica, opanci i kišobran te metla, sjekira, srp, maštele, daska peračica, prakljače i kajin. Na dan samog vjenčanja svatovi bi išli pješice ako je kuća mlade bila blizu. U drugom slučaju bili bi na konjima. U kući mladenke svatovi bi se pogostili. Djevojka je ručala odvojeno. Poslije mladoženja bi se s kumom vraćao da bi na pragu vjereničine kuće poljubio punicu tako da ne

prijeđe prag. Zahvalna punica ovila bi mladoženji maramu oko vrata, a on bi joj dao pola cekina, a djevojčinu bratu katkada sitni dar, a ako bi bio bogat, obdario bi i ostale. Povorka bi ulazila u crkvu pjevajući i pucajući iz kubura. Mlada bi u crkvu ušla pokrivena velom. Stari svat i kum bili su svjedoci pred oltarom. Nakon crkvenog obreda mlada je darivala svećenika maramom, a mladoženja bocom vina, pogačom, a dao bi mu i četvrt pečenog janjca. Nakon večere djeveri bi mladu vodili u bračnu sobu, posebno spremljenu. Mladoženja bi primio od oca ili rođaka blagoslov i uz pratnju kuma odlazio svojoj odabranici. Kad bi mladoženja mladoj odriješio pojas, kum bi ih uz pucanj napustio. Nakon prve bračne noći, prije ručka, mlada je skidala kapu-znak djevičanstva.

6.4. Smrt i pokop

Dok se rođenje djeteta pratilo veseljem, ženidba raspojasanim krikom pobjede, smrt je bila obavijena tugom i plačem. Pred večer prije ukopa skupljali su se prijatelji i susjedi oko mrtvaca da ga čuvaju. Tada se morala čitati knjiga puna čudesnih, pa i naivnih pripovijesti. Sprovod se odvijao uz pratnju svećenika, ali i uz plač pokojnikovih rođaka. Mrtvac se uvijalo u bijelo platno pa i u franjevačko odijelo. Sprovod, ulazak u crkvu i izlazak kao i obrede na grobu pratile bi narikače s pretjeranim izljevima žalosti. Rođaci i prijatelji dolazili bi nakon pogreba u pokojnikovu kuću s hranom. Bogatijima bi dolazilo mnogo više ljudi nego siromasima.

Iz priloženog možemo vidjeti kako i danas ima ostataka ondašnjih narodnih običaja. Veoma mi je drago što sam saznala još više o svom zavičaju i običajima mojih predaka zahvaljujući ovom istraživanju. Slušati sretne uspomene i vidjeti sjetu na licima pripovjedača kao i da vas same vraća u te prošle dane te je zanimljivo čuti te priče koje ne možete pročitati u dnevnim novinama niti čuti na televiziji. Za kraju mogu zaključiti da na svu sreću narodni običaji, narodna kultura i narodna povijest nisu posve iščeznuli iz života svojih stanovnika. A to je najveće blago kojim možemo raspolagati.

Stanovnici Trilja pred kućama⁸⁵

7. ZAKLJUČAK

Triljski kraj, kao i cijela Cetinska krajina, sa svojim usmenim predajama, pjesmama i običajima je prava riznica svog blaga tradicijske kulture. To nam može potvrditi sadržaj ovog diplomskog rada u kojem je predstavljena i prikazana kulturna baština tog kraja. Usmena epska i lirska poezija, predaje, religijski običaji, nekadašnji život u svom izvornom obliku preko iskaza kazivačica svjedoče o iznimnoj važnosti kulturne baštine, kao i neizbježnoj činjenici da se vremena mijenjaju, a samim time i običaji. Baš iz tog razloga je potrebno prikupljati i zapisivati dragocjenu građu kakva je navedena i interpretirana u radu kako bismo taj dio narodne baštine sačuvali od zaborava. Dio te građe koja je uvrštena u rad: usmene epske pjesme i legende koje se vezuju uz njih, usmene lirske pjesme, pogotovo ljubavne koje tako vjerno prenose duh nekih prošlih ljubavi, specifične narodne pjesme rere i vjerske usmene lirske pjesme, odnosno molitve. Preko molitvi dolazimo do crkveno- pučke baštine triljskog kraja gdje se opisuju štovani blagdani, počevši sa Svim Svetima i Dušnim danom, preko Sv. Nikole i Sv. Lucije kao djeci oduvijek najdražih svetaca i blagdana, do Božića i Silvestrova i kraja božićnih blagdana sa Sveta Tri Kralja. Opisuje se običaji i tradicija kroz

⁸⁵ <https://www.flickr.com/photos/40182148@N07/sets/72157620951741265/> (pristupljeno 29. kolovoza 2018.)

poklade, Korizma i Veliki tjedan te najveći kršćanski blagdan, Uskrs. Obrađeni su i spomendani Sv. Jurja, Sv. Marka, Sv. Ivana Svitnjaka, a posebna pozornost pridana je sv. Mihovilu kao zaštitniku grada Trilja. Zatim slijedi prikaz nekadašnjeg života i običaji prilikom kojih su se ljudi veselili i zabavljali kao što su vjenčanja i krštenja, ali i oni tužnijeg karaktera poput sprovoda. Stanovnicima ovog kraja tradicijski običaji su iznimno važni, ali generacije onih koji poznaju baštinu polako nestaju, a običaji se zaboravljaju. Cilj je ovoga rada kazivanje mlađim naraštajima na važnost hrvatske kulturne i povijesne baštine, te njezinog očuvanja od zaborava.

IZVORI

Vlastiti terenski zapisi

Popis kazivača

1. Anđelka Strikić, udata Sarić, rođena 4.5.1935. u Trilju
2. Milica Strikić, rođena 27.08.1946. u Trilju

LITERATURA

1. Bošković-Stulli-Maja, *Usmeno pjesništvo u obzorju književnosti*, MH, Zagreb, 1984.
2. Bošković-Stulli-Maja, Zečević, Divna, *Povijest hrvatske književnosti*, knj. 1, Liber, Mladost, Zagreb, 1978.
3. Botica, Stipe: *Povijest hrvatske usmene književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 2013.
4. Botica, Stipe: *Biblija i hrvatska tradicijska kultura*, Školska knjiga, Zagreb, 2011.
5. Botica, Stipe, *Hrvatska usmenoknjiževna čitanka*, Školska knjiga, Zagreb, 1995.
6. Botica, Stipe, *Lijepa naša baština* (književno-antropološke teme), Sveučilišna naklada, Zagreb, 1998.
7. Botica, Stipe, *Usmene lirske pjesme*, SHK, Zagreb, 1996.
8. Braica, Silvio, Božićni običaji. *Ethnologica Dalmatica*, Split, 2004., str. 5-26.
9. Braica, Silvio, *Ciklusi godišnjih običaja – Božićni običaji*. Split. Etnografski muzej Split. 2002.
10. Čapo-Žmegač, Jasna, *Hrvatski uskrсни običaji, Korizmeno-uskrсни običaji hrvatskog puka u prvoj polovici XX. stoljeća, pučka pobožnost, zajednica*, Golden marketing, Zagreb, 1997.
11. Domnjak, Božo, Mimica, Ivan, *Epske pjesme Bože Domnjaka Bojana*, Književni krug Split, Split, 1990.
12. Dragić Helena, *Osobna imena motivirana imenima ranokršćanskih mučenica*. *Croatica et Slavica Iadertina*, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar. 2017. str. 235-252.
13. Dragić, Marko, *Irudica u hrvatskome folkloru*. *Croatica et Slavica Iadertina*, 13 (1), Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2018. str. 135-155.

14. Dragić, Marko, *Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske*, Croatica et Slavica Iadertina, 12 (1), Zadar, 2017. str. 153-177.
15. Dragić, Marko, *Suvremena etnografija vjerske usmene lirike u metkovskom kraju*, *Hrvatski neretvanski zbornik 9*, Društvo Neretvana i prijatelja Neretve u Zagrebu, Zagreb 2017., 245-264.
16. Dragić, Marko, *Sveti Marko Evanđelist u kršćanskoj kulturnoj baštini Hrvata*, Nova prisutnost, časopis za intelektualna i duhovna pitanja, 14 (2), Kršćanski akademski krug (KRAK), Zagreb, 2016. str. 259.-281.
17. Dragić, Marko, *Sveti Jakov Markijski u predajama i legendama Hrvata*. Jakov Markijski i njegovo djelovanje u Bosni: zbornik radova Katolički bogoslovni fakultet Sarajevo; Deževica: Župa Gospe Snježne, 2016, str. 241-260.
18. Dragić, Marko, *Sveti Nikola – biskup u hagiografskoj baštini Hrvata*, Ethnologica Dalmatica, 22 (1), Split, 2015. str. 5-42.
19. Dragić, Marko, *Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*. Crkva u svijetu, 50 (2) Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2015. str. 303-323.
20. Dragić, Marko, *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, 2015. str. 155-183.
21. Dragić, Marko, *Kult sv. Barbare u kršćanskoj tradiciji Hrvata*, Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja, XIII (2), Kršćanski akademski krug (KRAK), Zagreb, 2015. str. 141-163.
22. Dragić, Marko, *Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina, 9 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2014. str. 269-313.
23. Dragić, Marko, *Starinske molitve u šibenskom zaleđu*, Godišnjak Titius, 5-6, Filozofski fakultet Split, Split, 2014. str. 285-300.
24. Dragić, Marko, *Ljubavne divinacije u kulturnoj baštini Hrvata, Bošnjaka, Srba i Poljaka*, Ethnologica Dalmatica 21 (1), Etnografski muzej Split, Split, 2014. str. 103.-123.
25. Dragić, Marko, *Dušni dan u hrvatskoj katoličkoj baštini*. Obnovljeni život, časopis za filozofiju i religijske znanosti, 68 (3), Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 2013. str. 417.- 426.
26. Dragić, Marko, *Svi sveti u hrvatskoj kulturnoj baštini*, Radovi Hrvatskoga društva za znanost i umjetnost, XIV-XV, Sarajevo, 2012.-2013., str. 71.-80.
27. Dragić, Marko, *Velike poklade u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina, 8 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2012. str. 155-188.

28. Dragić, Marko, *Sveta Katarina Aleksandrijska u hrvatskoj katoličkoj tradicijskoj baštini*, HUM časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, 7, Mostar, 2011. str. 260.-287.
29. Dragić, Marko, *Badnja noć u folkloristici Hrvata*. Croatica et Slavica Iadertina 6, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2010. str. 229-264.
30. Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008.
31. Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008. str. 414-440.
32. Dragić, Marko, *Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji*, Crkva u svijetu, 42 (1), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2007. str. 96-117.
33. Dragić, Marko, *Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine, lirika, epika, retorika*, MH u Sarajevu, HKD Napredak Sarajevo, Sarajevo, 2006.
34. Dragić, Marko, *Duša tilu besidila*, (Hrvatske pučke molitvene pjesme iz Bosne i Hercegovine), Mala nakladna kuća Sveti Jure, Baška Voda, 1997.
35. Dukić, Josip, Crkva Sv. Mihovila u Trilju (1901.-2001.), Cetinski dekanat, Trilj, 2001.
36. Kekez, Josip, *Usmena književnost*, u Škreb – Stamać, Uvod u književnost, IV. Poboľjšano izdanje, Globus, Zagreb, 1986.
37. NN 5/2005 (15.6.2005.), Zakon o potvrđivanju Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine
38. Rihtman-Auguštin, Dunja, *Knjiga o Božiću, Božić i božićni običaji u hrvatskoj narodnoj kulturi*, Golden marketing, Zagreb 1995.
39. Skok, Petar *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knjiga prva A – J, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1971.
40. Tomašević, fra Luka *Između zemlje i neba, (Vjera i moral u životu kršćana Sinjske krajine u 18. stoljeću)* Knjižnica «Gospa Sinjska» knjiga br. 6, Sinj 2000.
41. Žanetić; Katarina; Dragić, Marko, *Sveti Martin u korčulanskoj tradicijskoj kulturi*, Bosna franciscana 46, Sarajevo 2017. str. 395.- 414.

Mrežni izvori:

1. URL: <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=74&expand=yes&sid=>, NN 5/2005 (15.6.2005.), Zakon o potvrđivanju Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine
2. URL: <http://croatia.eu/article.php?id=48&lang=1>, Tradicijska kultura
3. URL: https://www.tripadvisor.com.au/ShowUserReviews-g1051514-d9742016-r450376043-River_Cetina-Trij_Split_Dalmatia_County_Dalmatia.html
4. URL: <https://www.flickr.com/photos/40182148@N07/sets/72157620951741265/>

NEMATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA U TRILJSKOM KRAJU

Sažetak:

Tema ovog diplomskog rada jest prikaz etnografije tradicijske kulture u triljskom kraju. Građa prikupljena u radu je rezultat terensko- istraživačkih radova i relevantne literature. Rad je sastavljen od 6 poglavlja. U prvom dijelu rada je definiran pojam nematerijalne kulturne baštine te predstavljen grad Trilj i njegova povijest. Slijedi pojašnjavaње terminologija usmene književnosti, koja se kasnije dijeli na usmenu epsku poeziju, usmenu lirsku poeziju, narodne pjesme rere i vjersku usmenu liriku. Dalje u radu je naglasak na crkveno- pučkoj baštini gdje se opisuju blagdani, sveci i običaji vezani uz pojedine blagdane kroz osamnaest podnaslova (Svi Sveti i Dušni dan, Sv. Katarina, Advent, Sv. Barbara, Sv. Nikola, Bezgrješno Začće blažene Djevice Marije, Sv. Lucija, Badnjak Božić, Sv. Stjepan i Sv. Ivan Apostol, Silvestrovo, Sveta tri kralja, Poklade, Korizma i Veliki tjedan, Sv. Juraj, Sv. Marko, Sv. Ivan Krstitelj, Sv. Mihovil). Slijedi poglavlje kroz koje se prikazuje nekadašnji život triljskog kraja kroz običaje i nošnje, ženidbu, rođenje djeteta i sprovod. U Zaključku se naglasak stavlja na važnost očuvanja kulturne baštine.

Ključne riječi: *triljski kraj, tradicijska kultura, usmena književnost, običaji, crkveno- pučka baština*

INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE IN THE TRILJ REGION

Summary:

The subject of this thesis is the presentation of ethnography in the Trilj region. The material gathered inside the thesis is a result of field research work and the use of relevant literature. It is comprised of 6 chapters. In the first part of the thesis, the term intangible cultural heritage is defined and the city of Trilj and its history presented. Further on, there are clarifications of oral literature terminology, which is subsequently divided into oral epic poetry, oral lyric poetry, “rera” folk singing and religious oral lyric. In the next part of the thesis, the emphasis is on the church-folk heritage where the holidays, saints and the holiday traditions are described through 18 subheadings (All Saints and All Souls’ Day, St. Catherine’s, Advent, St. Barbara’s, St. Nicholas’, the Immaculate Conception of the blessed Virgin Mary, St. Lucy’s, Christmas Eve, Christmas, St. Stephen’s, and St. John the Apostle’s, New Years Eve, Three King’s Day, the Shrovetide, Lent, Holy Week, St. George’s, St. Mark’s, St. John the Baptist’s, St. Michael’s). In the next chapter, historic former ways of life in the Trilj region are described through traditions and folk costumes, marriages, child births and funerals. In the Conclusion, the importance of preservation of cultural heritage is emphasized.

Key words: *Trilj region, traditional culture, oral literature, traditions, church-folk heritage*

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja NEVIA TOMIĆ, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja magistra/magistrice EDUKACIJE HRVATSKOG I TALIJANSKOG JEZIKA I KNJIŽEVNOSTI, izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 14. 09. 2018.

Potpis

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOG DJELA

kojom ja NEVIA TOUIC', kao autor/ica diplomskog rada dajem suglasnost Filozofskom fakultetu u Splitu, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom

NEMATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA
U TRIJSKOM KRAJU

koristi na način da ga, u svrhu stavljanja na raspolaganje javnosti, kao cjeloviti tekst ili u skraćenom obliku trajno objavi u javnoj dostupni repozitorij Filozofskog fakulteta u Splitu, Sveučilišne knjižnice Sveučilišta u Splitu te Nacionalne i sveučilišne knjižnice, a sve u skladu sa *Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima* i dobrom akademskom praksom.

Korištenje diplomskog rada na navedeni način ustupam bez naknade.

Split, 14.09.2018.

Potpis

